

Arrangemang i naturen

Arrangemang i naturen

Syftet med *Arrangemang i naturen* är att säkerställa att arrangemang inte gör skada på natur och miljö och att minska risk för konflikter mellan olika intressen. Syftet är också att tydliggöra roller och relationer mellan olika parter samt ge stöd till dialog och samverkansprocesser kopplat till arrangemang.

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-8894-1

© Naturvårdsverket 2022

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2022

Omslagsfoto: Mikael Svensson/Johnér, Hans Berggren/Johnér

Grafisk produktion: Make Your Mark

Innehåll

Inledning	6
Mål och syfte	7
Grundläggande förutsättningar	8
Allemansrätten	8
Plats, tid och aktivitet - för arrangemang	10
Vad är ett arrangemang i naturen?	12
Definition av ett arrangemang	12
Vem är arrangör?	12
Att informera om ett besöksmål gör dig inte till arrangör	13
Relation mellan parterna	14
Relationen mellan arrangören och det enskilda intresset	14
Relationen mellan arrangören och det allmänna intresset	16
Det enskilda och allmänna intresset påverkas olika av ett arrangemang	16
Påverkan på mark och natur- och kulturmiljö	16
Störning	17
Arrangörens ansvar	18
Att tänka på vid genomförande av arrangemang	20
Allmänna intresset	20
Enskilda intresset	21
Framtagande av karta	24
Särskild hänsyn under vår- och höstperioden	24
Arrangören och myndigheterna	27
Samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken	27
När behövs samråd enligt miljöbalken?	27
Länsstyrelsen kan införa samrådsområde	29
Arrangemang inom samrådsområde	30
Artskydd och fridlysning	30
Vad gör man om man riskerar att skada fridlysta arter?	31
Miljöbalkens generella hänsynsregler	33
Arrangemang i skyddad natur – vad gäller?	33
Naturreservat, nationalparker mm	33
Natura 2000	34
Terrängkörning	35
Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren	36
Markägarens rättigheter och skyldigheter	36
Hänsyn till renskötseln	37
Hänsyn till jakt och vilt	38

Tagande av olovlig väg, hemfridsbrott och egenmäktigt förfarande	39
Skadegörelse och åverkan	40
Markägarens ansvar för olyckor och skador	41
Arrangörens ansvar för olyckor och skador	41
Bilaga 1	42
Checklista – att tänka på (tillstånd, dialog, samråd), egenkontroll mm	42
Planering och genomförande av ett arrangemang	42
Bilaga 2 - Tillstånd och prövning, vem ska jag kontakta och när?	45
Skyddade områden	45
Artskydd	45
12:6 Samråd	45
Terrängkörning	46
Överenskommelser och avtal – vem ska jag kontakta och när?	46
Deltagarnas ansvar	46
Bilaga 3 – Begreppslista	47
Bilaga 4 – Kunskapsunderlag	49

Inledning

Naturvårdverket har sedan 1977 rekommendationer för bedrivande av orientering och andra former av friluftsanslag. Rekommendationerna reviderades 1984, 1996 och nu 2022 i samband med översynen av Allmänna råd 96:4 Orientering och andra friluftsanslag (AR 96:4).

Mycket har hänt sedan revideringen 1996, bland annat har miljöbalken tillkommit och regeringen har tagit fram mål för friluftslivspolitik¹. Samtidigt har det organiserade friluftslivet på många sätt ändrat karaktär. En tydlig trend är exempelvis framväxten av sportrelaterade aktiviteter, där naturen används som arena, exempelvis terrängcykeltävlingar och multisporttävlingar. Dessutom har inslaget av kommersiella aktörer ökat. Särskilt i tätortsnära natur där olika typer av aktiviteter ska samsas kan påverkan bli påtaglig. Även på vissa platser i fjällen har mängden människor och aktiviteter ökat mycket de senaste åren.

Friluftslivet genomgår ständig utveckling och vi ser nya trender växa fram som ibland är snabbt övergående men ibland är här för att stanna. Utöver sporter som i större utsträckning än tidigare använder naturen som arena har även sättet att organisera och marknadsföra arrangemang på förändrats där digitala kanaler, till exempel olika former av Communitys på nätet och sociala medier, blivit viktiga kanaler för att anordna arrangemang i naturen. Arrangemang i naturen kan omfatta många former av verksamheter, så som tävlingar och lägerverksamhet, men inkluderar även fester, bröllop och liknande.

Arrangemang i naturen ersätter Allmänna Råd (96:4) Orientering och andra friluftsanslag. Syftet med *Arrangemang i naturen* är att underlätta för arrangörer att göra rätt och att bidra till långsiktigt hållbara arrangemang i naturen. Syftet är också att tydliggöra relationen mellan berörda parter samt ge stöd för dialog och samverkansprocesser kopplat till arrangemang.

¹ <https://www.regeringen.se/49bba5/contentassets/66ec772d0bd14d08b78289390f6b1275/mal-for-friluftslivspolitik-skr-20121351>

Mål och syfte

Arrangemang i naturen riktar sig till arrangörer, exempelvis ideella organisationer och kommersiella aktörer som organiserar arrangemang i naturen, men även till länsstyrelser och markägare/rättighetsinnehavare².

Syftet är dels att förtydliga relationen mellan de olika parterna; länsstyrelsen, markägare/rättighetsinnehavare och arrangören, dels att ge stöd till dialog och samverkansprocesser kopplat till arrangemang och att bidra till miljömässigt hållbara arrangemang.

Målet är att underlätta för arrangörens planering av organiserade arrangemang i naturen och att det ska vara tydligt när och varför dialog eller samråd med länsstyrelsen och/eller markägaren/rättighetsinnehavare behövs. *Arrangemang i naturen* ska kännas enkel, tydlig och lättillgänglig.

Arrangemang i naturen kompletterar den befintliga *Vägledning om organiserat friluftsliv och naturturism i skyddad natur* och handboken *Anmälan för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken*, samt ersätter Allmänna råd (96:4) *Orientering och andra friluftsanslag.*

² Rättighetsinnehavare kan vara en jakträttsinnehavare, sameby eller annan som utan att äga fastigheten ändå innehar en rättighet knuten till fastigheten.

Grundläggande förutsättningar

Allemansrätten

Allemansrätten är sedan 1994 grundlagsskyddad genom regeringsformens andra kapitel om grundläggande fri- och rättigheter.

2 kap. 15 § Regeringsformen

Alla skall ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan. Lag (1994:1468).

Allemansrätten är den begränsade rätt som var och en har att använda annans fastighet, framförallt genom att färdas över den åtminstone till fots och under kortare tid vistas på den.³ Enligt allemansrätten får du även bland annat cykla och rida i skog, mark och på enskilda vägar så länge inte marken skadas.⁴ Det finns dock några åtgärder som aldrig ingår i allemansrätten, se sid 9.

Naturvårdsverket brukar sammanfatta det ansvar som följer vid nyttjande av allemansrätten i devisen ”inte störa, inte förstöra”. Högsta domstolen (HD) har i sitt avgörande i det s.k. Forsränningsmålet⁵ närmare klargjort var de faktiska gränserna går rörande skador och störningar:

När det gäller *enskildas bruk* av allemansrätten angav HD att nyttjandet inte får ske så att det medför *nämnevrd skada eller olägenhet för fastighetsägaren eller annan rättsinnehavare*.

HD uttalade vidare att även om allemansrätten tillkommer den enskilde så finns det inget som hindrar att den också utövas kollektivt, i organiserad form och även på kommersiell grund. Detta under förutsättning att envar som deltar i det kollektiva nyttjandet håller sig inom ramen för allemansrätten. Vidare tillade HD att skulle ett sådant *kollektivt nyttjande* innebära *påtaglig skada eller olägenhet*, så kan det innebära att allemansrätten inte längre får nyttjas på det viset.

Vad gäller risken för skada och störning definierar HD alltså två nivåer:

1. Nämnevrd skada eller olägenhet, vilket gäller vid enskilt nyttjande.
2. Påtaglig skada eller olägenhet, vilket gäller vid kollektivt nyttjande, i organiserade och/eller kommersiella former.

Redan normalt språkbruk ger vid handen att nivån ”nämnevrd” får förutsättas vara lägre än nivån ”påtaglig”. Vari de faktiska skillnaderna ligger, och var de faktiska gränserna går för respektive nivå är dock oklart i dagsläget. Svaret står inte att

³ Se Bertil Bengtsson et al, Miljöbalken (1 jan. 2021, JUNO), kommentaren till 7 kap. 1 §

⁴ Allemansrätten – en vägledning, Naturvårdsverket och Centrum för naturvägledning

⁵ NJA 1996 s. 495.

finna i lagstiftningen och det saknas vägledande domar. När det gäller arrangemang kan tänkas att en viss högre toleransnivå (*påtaglig skada eller olägenhet*) kan motiveras utifrån det faktum att arrangören också ansvarar för att bland annat miljöbalkens hänsynsregler efterlevs vid genomförandet av arrangemang. Genom att bland annat planera arrangemanget i god tid och därvid välja rätt plats och rätt tid för genomförandet, och genom att tydligt informera deltagarna om förutsättningarna och skyldigheterna som var och en förväntas leva upp till, så bör risken för *påtaglig skada eller olägenhet* i normalfallet kunna undvikas vid enskilda arrangemang. Arrangören är dock alltid ansvarig för den sammantagna påverkan som arrangemanget leder till. Bryter deltagare i arrangemanget ändå mot de förutsättningar och villkor som arrangören har uppställt för arrangemanget, som deltagarna förväntas efterleva, kan dock ett eget skadeståndsrättsligt ansvar inträda.

Många arrangemang kan genomföras inom ramen för allemansrätten, och behöver därmed inte markägarens eller eventuella rättighetsinnehavares medgivande så länge man inte stör eller förstör samt att nyttjandet inte innebär *påtaglig skada eller olägenhet*.

Allemansrättens innehåll är inte bestämt i lag, men kringliggande lagstiftning sätter gränserna. De bestämmelser som har störst betydelse för tolkningen av allemansrätten finns i brottsbalken, till exempel bestämmelserna om tagande av olovlig väg, hemfridsbrott, egenmäktigt förfarande, ofredande, stöld, skadegörelse och åverkan. Även miljöbalken har stor betydelse för uttolkningen av allemansrätten.

Både organisationer och kommersiella aktörer kan dra nytta av allemansrätten i sin verksamhet. Men i grunden gäller allemansrätten för enskilda individer och inte grupper⁶, även om inget hindrar att allemansrätten nyttjas i organiserad eller kommersiell form. Ett organiserat nyttjande ställer dock krav på att arrangören tillser att arrangemanget i dess helhet ryms inom allemansrättens ramar.

Allemansrättens grundregel är att inte störa eller förstöra. I allemansrätten ingår därför inte bland annat följande åtgärder;

- Att man röjer sly, bryter kvistar eller tar skott från levande träd.
- Uppsättande av fasta markeringar, exempelvis permanenta skyltar eller målning av permanent karaktär på träd eller sten.
- Grävning i mark eller utsättning av spänger eller broar.
- Parkering som hindrar verksamheten på fastigheten.
- Beträda mark med växande gröda på åkermark eller skada skogsplanteringar.

Arrangemang som medför någon eller några av ovanstående åtgärder behöver markägarens medgivande.

⁶ Se Högsta domstolens avgörande i Forsränningsmålet, NJA 1996 s. 495.

Utöver de åtgärder som på grund av att de är reglerade i författning inte ingår i allemansrätten finns ingen tydlig praxis om när en arrangör behöver ha en dialog och/eller träffa överenskommelse med en markägare. Det innebär att så länge ett arrangemang inte orsakar *påtaglig skada eller olägenhet* så behöver arrangören egentligen inte prata med markägaren. Men som framgår nedan kan det ibland vara bra med en dialog för att avgöra om det kan föreligga risk för *påtaglig skada eller olägenhet*, varför samtal med markägaren är att rekommendera. Om arrangören har planer för att återkommande genomföra arrangemang på en viss plats kan ett annat skäl till att initiera dialog vara att etablera en långsiktig relation, något som kan underlätta framtida samverkan.

Plats, tid och aktivitet - för arrangemang

En gemensam nämnare för alla arrangemang i naturen är att de alltid utövas någonstans ute i landskapet. Landskapet i sig är också ofta mångbrukat vilket innebär att till exempel jord- och skogsbruk, renskötsel, naturskydd, friluftsliv, jakt och fiske samt andra intressen bedrivs på samma yta eller i samma landskap, något som innebär att många olika intressen behöver samsas.

Beroende på var och när en viss aktivitet ska genomföras kan förutsättningarna för arrangemanget vara väldigt olika. *Platsen, tiden* och *aktiviteten* - avgör vilken hänsyn och vilka förutsättningar som gäller för varje enskilt arrangemang.

Platsen

Att välja lämplig plats är den kanske viktigaste faktorn vid planeringen av ett arrangemang. Vilka platser som är lämpliga måste sättas i relation till typ av aktivitet, arrangemangets storlek och årstiden, men dessutom skiljer sig förhållandena stort mellan olika län och regioner, samt mellan välbesökta tätortsnära friluftsområden och andra områden. En annan faktor av betydelse är vilken typ av markanvändning som bedrivs i området. Karaktäriseras området av relativt trivial natur eller är naturen känslig och kanske till och med ingår i ett naturskyddat område. Det är dessa faktorer som sammantaget avgör om en plats i grunden är lämplig för arrangemanget, eller inte.

Tiden

Vid planeringen av ett arrangemang är även tiden på året en viktig faktor att ta hänsyn till. Under vissa tider på året är djur- och fågellivet mer känsligt, särskilt under vårperioden med fåglars häckningstid och när däggdjuren har ungar. Under hösten och vintern behöver bland annat hänsyn tas till jakttider. Dessutom måste arrangören under stora delar av året även ta hänsyn till växande gröda och insådd vall. Även nyplanterad skog är känslig många år efter plantering. På grund av detta kan det vara mindre lämpligt att anordna större arrangemang under vissa perioder. Även olika väderhändelser som påverkar markförhållandena kan vara avgörande för om det är lämpligt att genomföra ett arrangemang under viss period. Därför är det viktigt att arrangören har beredskap för sådana händelser och kan vidta försiktighetsåtgärder om det skulle behövas.

Aktiviteten

Aktiviteter som bedrivs i naturen kan vara väldigt olika till sin karaktär och hur de påverkar omgivningen. Det är till exempel stor skillnad på hur marken och viltet påverkas om aktiviteten bedrivs enbart på befintliga vägar och stigar eller mer generellt och på stora ytor i terrängen. Vissa aktiviteter är mer koncentrerade till mindre områden, vilket kan ge en högre lokal påverkan men påverkar då också ett mindre område, medan andra bedrivs mer extensivt på större ytor och påverkar då ett större område, men med lägre lokal påverkan. Aktivitetens påverkan på naturen och/eller markanvändningen beror också på typ av aktivitet, antal deltagare samt vilken utrustning som används.

Antalet deltagare, storleken på arrangemanget, är också avgörande för hur stor påverkan ett arrangemang kan få. Det är därför viktigt att stora arrangemang genomförs i områden som klarar påverkan från ett stort antal deltagare och även att det genomförs under en tid på året då risken för skada och störning är så liten som möjligt.

Vad är ett arrangemang i naturen?

Definition av ett arrangemang

Det är inte alltid lätt att veta var gränsen går mellan ett arrangemang i naturen och övrigt organiserat friluftsliv. För att i detta sammanhang skilja ut arrangemang från annat organiserat friluftsliv i naturen behöver följande kriterier uppfyllas;

- Aktiviteten utförs i naturen, dvs utomhus och inte (enbart) på en befintlig arena eller hårdgjord yta.
- Det finns en inbjudan/beskrivning och/eller en dokumentation till exempel deltagar- eller resultatlista eller liknande.
- Det finns en tydlig tid och plats för aktiviteten.
- Platsen har oftast iordningsställts i någon form.

Vem är arrangör?

Arrangören är den som tar initiativet, planerar och bjuder in till aktiviteter i naturen. Arrangören kan vara:

- privat (familjebaserat eller i kompisgäng),
- ideellt/idéburet organiserade (Communitys⁷, friluftslivsorganisationer, idrottsorganisationer, miljöorganisationer),
- offentligt organiserade (friluftsstiftelser, skola, barnomsorg),
- kommersiellt organiserade (naturturismföretag och företag som arrangerar till exempel olika former av lopp och andra aktiviteter).

Samtliga organisationsformer ovan omfattas av samma regler och lagar.

Arrangemang i naturen gäller därför alla typer av arrangörer och alla typer av arrangemang i naturen.

Vid genomförandet av alla arrangemang i naturen krävs att hänsyn tas till naturen med dess växt- och djurliv, till berörda markägare och rättighetsinnehavares intressen och till andra utövares verksamheter i naturen. På så sätt värnas allemansrätten även för framtida generationer.

⁷Communitys/nätgemenskap är en mötesplats på internet för personer med gemensamma intressen. I detta fall kan intresset för olika friluftaktiviteter som exempelvis klättring, cykling, långfärdsskridskor vara det som förenar.

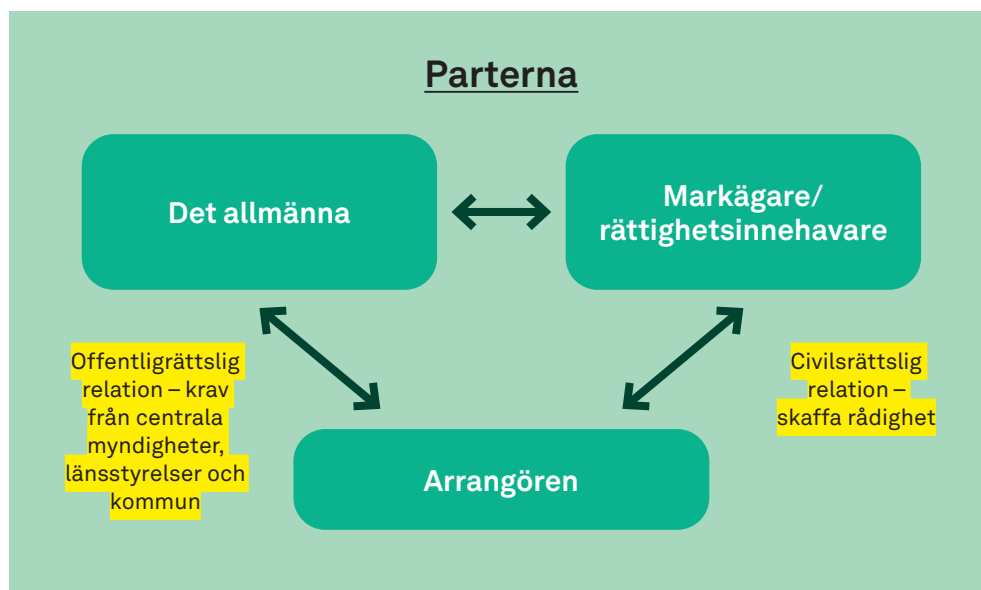
Att informera om ett besöksmål gör dig inte till arrangör

I och med att vi i Sverige har grundlagsskyddad yttrande- och tryckfrihet ger det oss relativt stor frihet att skriva/informera om väldigt mycket, exempelvis att informera om olika besöksintressanta platser genom guideböcker, kartor, appar och sociala medier mm och vad som finns att göra där utan att det för den skull bör betraktas som ett arrangemang.

Det är därför viktigt att skilja på information om besöksmål, vandringsleder och dylikt, som kan innebära att besökare koncentreras till specifika platser, något som inte kan betraktas som ett arrangemang, och att bjuda in personer att delta i, eller att organisera en aktivitet på en specifik plats vid en specifik tidpunkt, det vill säga ett arrangemang.

Relation mellan parterna

Vid ett arrangemang är alltid tre parter involverade, det allmänna, markägare/ rättighetsinnehavare och arrangören. Som arrangör har man alltså två olika parter att ta hänsyn till vid genomförandet av ett arrangemang – det allmänna och markägaren/rättighetsinnehavare. Det allmänna företräds i de flesta fall av länsstyrelsen, men även andra myndigheter kan vara aktuella. Rättighetsinnehavare kan vara en jakträttsinnehavare, sameby eller annan som utan att äga fastigheten ändå innehar en rättighet knuten till fastigheten.

Relationen mellan arrangören och det enskilda intresset

Ett arrangemang genomförs i de allra flesta fall på någon annans mark. Därför blir markägaren och eventuella rättighetsinnehavare, som till exempel jakträttsinnehavare och sameby, berörda. Både allemansrätten, äganderätten och renskötselrätten är grundlagsskyddade och arrangörens relation till markägare och eventuella rättighetsinnehavare är civilrättslig, det vill säga att den berör bara dessa parter. Om hela eller delar av ett arrangemang faller utanför allemansrättens ramar behöver dessa delar regleras med en skriftlig eller muntlig överenskommelse mellan arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren.

Många arrangemang kan genomföras inom ramen för allemansrätten, och behöver därmed inte markägarens eller eventuella rättighetsinnehavares medgivande. Om arrangemanget däremot har så stor påverkan att det inte kan genomföras inom ramen för allemansrätten (*påtaglig skada eller olägenhet*, eller är

förbjudet i annan ordning⁸) måste man ha medgivande för att kunna genomföra det⁹, läs mer i avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*. Samråd med och eventuellt medgivande från rättighetsinnehavare krävs enbart för påverkan på den berörda rättighetsinnehavarens rättigheter. Således ska samråd med jakträttsinnehavare ske med utgångspunkt i eventuell påverkan på jakt och vilt, med sameby med utgångspunkt i eventuell påverkan på renskötelsen och så vidare. I första hand torde det därmed i normalfallet vara markägaren som påverkas så mycket att ett medgivande krävs, till exempel genom risk för skada på mark, vegetation, gröda, eller genom att anläggningar behöver uppföras. Bara i vissa fall bör medgivande från rättighetsinnehavare krävas. Ett exempel kan vara arrangemang som innebär *påtaglig skada eller olägenhet* genom att hindra, försvåra eller störa pågående jakt. Som utgångspunkt bör även medgivande från berörd sameby inhämtas när ett arrangemang kan medföra *påtaglig skada eller olägenhet* för renskötelsen. Om arrangemanget kan innebära *påtaglig skada eller olägenhet* för flera rättighetshavare, behöver medgivande inhämtas från alla dessa.

Krav på medgivande från markägaren gäller även på Statens mark – till exempel renbetesfjällen och mark ovan odlingsgränsen, där länsstyrelsen normalt sett företräder staten eller i många naturreservat och nationalparker där Naturvårdsverket är markägare.

För att säkerställa att arrangemang inte orsakar *påtaglig skada eller olägenhet* och för att kunna minimera påverkan på det enskilda intresset kan det vara bra att ha dialog med berörd markägare och rättighetsinnehavare även om arrangören bedömer att arrangemanget kan genomföras inom allemansrättens ramar. En långsiktigt god relation mellan arrangör och markägare/rättighetsinnehavare blir extra viktig vid återkommande arrangemang i samma område.

I renskötseområdet¹⁰ har medlemmar i en sameby rätt att nyttja marken för renskötelse. Renskötseätten grundar sig på urminnes hävd och skyddas genom grundlag.¹¹ Renskötseätten skyddas dels som ett enskilt intresse enligt bestämmelser om näringsfrihet och egendomsskydd.¹² Men även som ett allmänt intresse enligt bestämmelser om främjande av det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv.¹³ Arrangören måste därför vid genomförande av ett arrangemang i renskötseområdet ta hänsyn till renskötelsen. En konsekvens av detta är att om arrangören genomför ett arrangemang i renskötseområdet behöver arrangören i normalfallet även kontakta och söka dialog med berörd sameby. I 93 och 94 §§ rennäringslagen finns även bestämmelser som bland annat innebär förbud mot att med uppsåt eller av oaktsamhet skrämja eller på annat sätt ofreda renar som uppehåller sig på område där renskötelse då är tillåten.

⁸ Exempelvis röja sly, bryta kvistar och så vidare. Läs mer i avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*.

⁹ Se Högsta domstolens avgörande i Forsränningsmålet, NJA 1996 s. 495

¹⁰ Karta på Sametingets hemsida över landets samebyar <https://www.sametinget.se/8382>

¹¹ Se Högsta domstolens uttalande i det s.k. Nordmalingsmålet (NJA 2011 s. 109, punkterna 9–10) om att rätten till vinterbete i stället är grundad i sedvanerätt

¹² 2 kap. 17 § och 2 kap. 15 § regeringsformen

¹³ 1 kap. 2 § sjätte stycket regeringsformen.

Relationen mellan arrangören och det allmänna intresset

Ett arrangemang måste också genomföras inom ramen för gällande lagstiftning. Ett stort antal sådana lagar och andra bestämmelser kan komma ifråga vid genomförande av arrangemang, exempelvis miljöbalken, artskyddsförordningen, terrängkörningslagen, rennäringslagen, kulturmiljölagen, brottsbalken och skadeståndslagen.

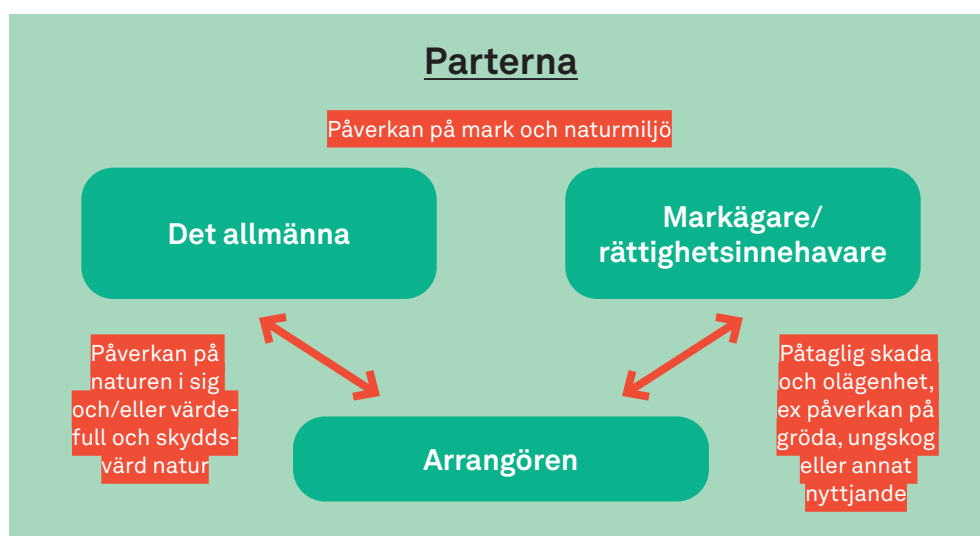
Här är det i första hand berörd länsstyrelse arrangören bör ha kontakt med för att säkerställa att arrangemanget kan genomföras inom ramen för gällande lagstiftning. Mer information om gällande lagstiftning finns i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.

Värt att notera är att myndigheten inte kan ställa krav på medgivande från markägare i sin prövning. En prövning av ett arrangemangs tillåtlighet mot lagstiftningen kan alltså bara ske i relation till gällande lagstiftning. Myndigheten har inte någon möjlighet att påverka arrangörens relation till markägaren och eventuella rättighetsinnehavare då den är civilrättslig och enbart berör förhållandet mellan två enskilda parter.

Det enskilda och allmänna intresset påverkas olika av ett arrangemang

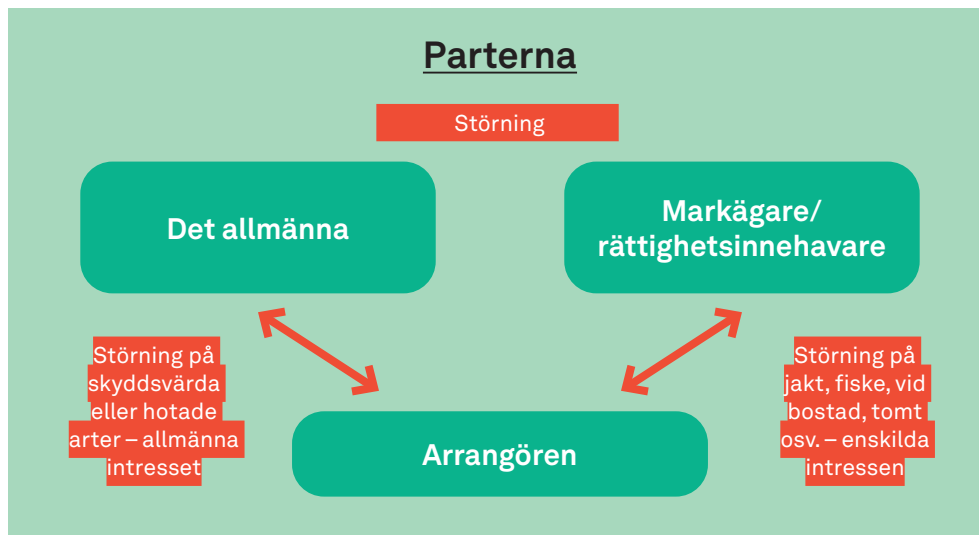
Påverkan på mark och natur- och kulturmiljö

Påverkan på mark och natur- och kulturmiljö i det enskilda intresset rör i huvudsak ekonomiska intressen för markägaren, det kan exempelvis handla om skada på växande gröda eller skogsplanteringar, markskador, smittor som sprids från besökare till tamdjur eller annan påverkan kopplat till äganderätten. Påverkan på det allmänna intresset innebär främst skada på natur- och kulturvärden i sig och värdefulla och skyddsvärda natur- eller kulturmiljöer, eller som kan påverka biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Störning

Störning kopplat till det enskilda intresset kan omfatta bland annat påverkan på jakt, fiske, hemfridszon, renskötsel, djur som skräms eller parkerade bilar som omöjliggör passage eller vändning av breda lantbruksfordon. Störning på det allmänna intresset rör främst störning på djurliv i allmänhet och skyddsvärda eller hotade arter i synnerhet, till exempel häckande rovfåglar, säl mm.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ett arrangemang kan ha olika påverkan och/eller störning på det allmänna respektive det enskilda intresset. En åtgärd som kan ha negativ påverkan och/eller störning på det allmänna intresset behöver nödvändigtvis inte innebära detsamma för det enskilda intresset, och tvärtom.

Arrangörens ansvar

Du som arrangerar organiserade aktiviteter på annans mark har skyldighet att:

- Skaffa kunskap om allemansrätten.
- Informera deltagarna om allemansrätten och det ansvar som följer av den, både generellt men särskilt vid just detta arrangemang och på denna plats.
- Genomföra skydds- och försiktighetsåtgärder för att undvika skador och störningar.
- Välja lämplig plats samt tid på året för arrangemanget för att förebygga risken för skador och andra besvär.
- Ta reda på om arrangemanget eller dess kringaktiviteter kräver någon form av tillstånd, till exempel dispens från naturreservatsföreskrifter, terrängkörningslagen, artskyddsreglerna eller ifall samråd enligt miljöbalken 12 kap. 6 § krävs. Mer information finns i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.
- Om inte arrangemanget kan genomföras inom ramen för allemansrätten träffa överenskommelse med, eller skaffa medgivande från, markägare och/eller rättighetsinnehavare. Mer information finns i avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*.
- Ta hänsyn till andra utövares verksamheter i naturen.

EXEMPEL:

Arrangören planerar att anordna ett större arrangemang i ett formellt skyddat område. Vad gäller då?

Formellt skyddade områden kan ha särskilda regler. Arrangören behöver ta reda på vilka regler som gäller, för att ta reda på om arrangemanget kräver tillstånd eller dispens. Börja med att söka information här: [Skyddad natur \(naturvardsverket.se\)](#). Om du inte hittar informationen eller är osäker kan du kontakta länsstyrelsen. Om dispens eller tillstånd krävs behöver arrangören skicka in ansökan till beslutsmyndigheten, i normalfallet länsstyrelsen men det kan även vara kommunen. Vem som är beslutsmyndighet framgår av beslutet. Är man osäker på vad som gäller i det skyddade området kan man vända sig till beslutsmyndigheten med sina frågor.

Arrangören behöver även skaffa sig kunskap om allemansrätten och utifrån arrangemangets omfattning, val av plats, tid på året och typen av aktivitet bedöma om arrangemanget eller dess kringaktiviteter kräver någon form av tillstånd, till exempel dispens från terrängkörningslagen, artskyddsreglerna eller ifall samråd enligt miljöbalken 12 kap. 6 § krävs. Mer information finns i avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Att området har formellt skydd innebär ingen skillnad för arrangörens relation till markägare eller rättighetsinnehavare. Arrangören kan därför även behöva ha dialog med och ibland även medgivande från markägaren, trots att arrangemanget genomförs i ett formellt skyddat område, läs mer i avsnitt *Arrangören och myndigheten*. Detta gäller även om staten är markägare.

Arrangören planerar att anordna ett större arrangemang på privat mark som inte är formellt skyddad, men där allemansrätten gäller. Vad gäller då?

Arrangören behöver skaffa sig kunskap om allemansrätten och utifrån arrangemangets omfattning, val av plats, tid på året och typen av aktivitet bedöma om arrangemanget eller dess kringaktiviteter kräver någon form av tillstånd, till exempel dispens från terrängkörningslagen, artskyddsreglerna eller ifall samråd enligt miljöbalken 12 kap. 6 § krävs. Mer information finns i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.

Om delar av eller hela arrangemanget inte kan genomföras inom ramen för allemansrätten behöver arrangören även träffa överenskommelse med, eller skaffa medgivande från markägare och/eller rättighetsinnehavare.

Att tänka på vid genomförande av arrangemang

Vid genomförandet av alla arrangemang i naturen krävs att hänsyn tas till naturen med dess växt- och djurliv, till berörda markägare och rättighetsinnehavares intressen och till andra utövares verksamheter i naturen.

Ett arrangemang kan många gånger genomföras inom ramen för allemansrätten om arrangören tar ansvar för att bedöma vad som är lämpligt där arrangemanget planeras. Genom en *noggrann planering* bör arrangemanget anpassas efter kraven på skydd mot påverkan på djur- och växtliv och till berörda markägare och rättighetsinnehavares intressen. Arrangören har en skyldighet att på egen hand skaffa sig den kunskap som är nödvändig för att minimera påverkan från arrangemanget.

Dialog och information med markägare/rättighetsinnehavare kan vara bra för att skaffa kunskap och därmed kunna anpassa arrangemanget så att problem inte uppstår. Vissa aktiviteter som ingår i allemansrätten, kan trots det på känsliga marker, vid vissa tider på året, eller i stor omfattning leda till störningar eller skador, något som kräver särskild hänsyn. Ta därför gärna kontakt med markägare/rättighetsinnehavare och etablera dialog.

För att skaffa sig kunskap om eventuell påverkan på naturmiljön finns det offentligt kunskapsunderlag att ta del av.¹⁴ Arrangören har också att förhålla sig till gällande lagar och regler. Om arrangören trots att den har försökt ta reda på ovanstående är osäker på vad som gäller och/eller den bedömer att det finns risk att skada uppstår finns möjlighet att kontakta berörda myndigheter för dialog och information.

Arrangörernas intresseorganisationer, förbunden och liknande har en viktig roll att informera och höja kunskapsnivån hos arrangörer inom respektive organisation. Se även *Bilaga 1 - Checklista att tänka på*.

Allmänna intresset

Arrangören är skyldig att skaffa sig kunskap om vilken påverkan arrangemanget kan ha på naturmiljön samt att vidta försiktighetsmått och göra nödvändiga anpassningar. Till exempel bör plats, tid på året, aktiviteten, antalet deltagare och utformningen av arrangemanget anpassas för att göra minsta möjliga påverkan på naturmiljön.

Enligt miljöbalken har arrangören egenansvar att inhämta den kunskap som krävs för att bedöma risken för skada och störning på naturmiljön¹⁵. Som ett första steg bör arrangören hämta kunskap från befintligt kunskapsunderlag. Behövs ytterligare kunskap är det arrangörens ansvar att ta fram detta.

¹⁴ Bilaga 4 – Kunskapsunderlag.

¹⁵ 2 kap. 2 § miljöbalken.

Risken för skada och störning blir generellt större ju fler deltagare som kan förväntas och även vid ofta återkommande verksamhet inom ett och samma område. Det är dock väldigt svårt att sätta upp exakta siffror för deltagarantal som riskerar medföra skada och/eller störning på naturmiljön eftersom detta beror på platsen, tid på året, aktiviteten och utformningen av arrangemanget.

Till exempel bör arrangemang, oavsett storlek, som i sin helhet genomförs på befintliga stigar, vägar, idrottsplatser, och i områden med goda parkeringsmöjligheter och som inte kräver att ingrepp görs så som att avverka eller röja växtlighet eller markförstärka i normalfallet inte medföra skada och eller störning på naturmiljön. För arrangemang som huvudsakligen genomförs vid sidan av stigar, vägar och andra ianspråkta ytor med många deltagare, i en känslig naturmiljö och/eller under en känslig tid på året eller i *värdefull och/eller skyddsvärd natur*¹⁶, är risken större för skada och/eller störning på naturmiljön.

Bedömer arrangören att hela eller delar av arrangemanget kan orsaka skada och/eller störning på naturmiljön ska arrangören vidta försiktighetsåtgärder och de åtgärder som krävs för att minimera skada och/eller störning på naturmiljön.

Om arrangören bedömer att hela eller delar av arrangemanget kan orsaka *väsentlig ändring av naturmiljön* ska arrangören anmäla hela eller delar av arrangemanget för samråd enligt 12 kap. 6 § till länsstyrelsen. Läs mer i avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Arrangören har också möjlighet att vända sig till länsstyrelsen eller annan berörd myndighet med specifika frågor. Berörd myndighet kan ge generell vägledning till arrangören vid planering av ett arrangemang men kan inte ge specifika råd och anvisningar för ett visst arrangemang. Det är alltid arrangörens ansvar att bedöma vilken typ av hänsyn som krävs till naturen med dess växt- och djurliv.

Ett antal lagar och andra bestämmelser kan komma ifråga vid genomförande av arrangemang, såsom miljöbalken, artskyddsförordningen, terrängkörningslagen och rennäringslagen, läs mer i avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Ett arrangemang kan även beröra formellt skyddade områden såsom naturreservat eller nationalpark, då gäller särskilda regler. Vilka områden som är formellt skyddade och vilka regler som gäller i varje område finns på [Skyddad natur \(naturvardsverket.se\)](http://naturvardsverket.se). Läs mer i avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Enskilda intresset

Arrangören är skyldig att skaffa sig kunskap om allemansrätten och vilken påverkan arrangemanget kan ha på markägarens och rättighetsinnehavarnas intresse och verksamhet. Plats, tid på året, aktiviteten, antalet deltagare och utformningen av arrangemanget kan behöva anpassas för att undvika *påtaglig skada och olägenhet*.

Det är arrangörens ansvar att bedöma när information och dialog med markägare och rättighetsinnehavare behövs. Dialog och information är dock i regel alltid bra för att få kunskap om hur marken nyttjas av markägare och rättighetsinnehavare, något som ger möjlighet att anpassa arrangemanget efter detta och förhindra att problem uppstår. Detta kan till exempel underlätta för arrangören att

¹⁶ Till exempel nyckelbiotoper eller andra områden med höga naturvärden.

undvika störning vid tomt och hemfridszon, skada på växande gröda, skogsplantering samt påverkan på pågående verksamhet såsom skogsbruk, jakt eller renskötsel.¹⁷

Utöver de åtgärder som listas ovan måste arrangören också bedöma risken för *påtaglig skada och olägenhet*, dvs när arrangemanget inte längre kan genomföras inom ramen för allemansrätten. Vad *påtaglig skada och olägenhet* är kan vara svårt att bedöma och lagstiftning och rättsfall ger inte mycket stöd för den bedömningen. Risken för skada och störning blir generellt större ju fler deltagare som kan förväntas och även vid ofta återkommande verksamhet inom ett och samma område. Trots att den enskilde deltagaren handlar allemansrättsligt korrekt kan den totala mängden deltagare ändå sammantaget orsaka *påtaglig skada och/eller olägenhet*¹⁸. Behovet av aktsamhet och anpassning ökar alltså med storleken på arrangemanget och därmed också behovet av information, dialog och i vissa fall överenskommelser med markägare och/eller rättighetsinnehavare. Det är också viktigt att poängtera att arrangören är ansvarig för arrangemangets totala påverkan och som ett led i anpassningen av arrangemanget kan behöva begränsa antalet deltagare för att minska risken för skada.

Om hela eller delar av arrangemanget inte kan genomföras inom ramen för allemansrätten, dvs hela eller delar av arrangemanget riskerar orsaka *påtaglig skada eller olägenhet*, eller om arrangören behöver vidta åtgärder som inte omfattas av allemansrätten, krävs medgivande från markägare eller i vissa fall rättighetsinnehavare för genomförande av arrangemanget.

Exempel när arrangören behöver ha medgivande från markägaren eller i vissa fall rättighetsinnehavare:

- Arrangören behöver röja bort sly/träd eller förstärka stigar i området.
- Sätta upp en spång som kan medföra negativ markpåverkan.
- Arrangören behöver genomföra grävning.
- Arrangören planerar parkeringsplats på en åker eller övrigt i terrängen. Detta kräver också dispens från terrängkörningslagens bestämmelser.
- Arrangören planerar parkering där det finns risk att bilarna hindrar verksamhet på fastigheten.
- Om arrangemanget innebär omfattande eller permanenta markskador/erosion.
- Arrangemanget kräver uppsättning av markeringar, kontroller, snitslar eller andra markeringar under en längre period.

¹⁷ <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/allemansratten/>

¹⁸ Ref lagkommentar MB 7 kap 1§ ”Vad som dock framgår med viss tydlighet (se försrännarfallet) är att aktsamhetskraven torde öka vid arrangemang och att det vid skador av viss magnitud är fullt möjligt för markägaren att stämna arrangör/kanalisatör på skadestånd för vållande till ekonomisk skada. Den enskilde deltagaren må ha handlat allemansrättsligt korrekt och vållar, som individ, inte mer skada eller störning än vad som är tillåtet. Det är i stället mängden utövare som vållar skada. En parameter arrangören har rådighet över.”

Exempel när arrangören inte behöver ha medgivande från markägaren eller i vissa fall rättighetsinnehavare:

- Arrangemanget i sin helhet ryms inom allemansrätten,
- Arrangemanget kräver inga åtgärder som inte ryms inom allemansrätten så som röjning av sly, bryta kvistar eller ta skott från levande träd, grävning i marken eller passage över mark med växande gröda.
- Arrangemanget innebär uppsättning av kontroller, snitslar eller andra tillfälliga markeringar enbart under en kortare period, till exempel vid ett tränings- eller tävlingstillfälle.
- Arrangemanget inte medför omfattande eller permanenta markskador/erosion.
- Arrangemanget genomförs enbart på befintliga stigar och vägar och arrangemanget riskerar inte att skada dessa och riskerar inte heller att orsaka störning för markägaren eller rättighetsinnehavare.

När arrangören bedömer att information, dialog och/eller medgivande behövs är följande viktigt att beakta:

Information bör lämnas till markägaren och i förekommande fall rättighetsinnehavaren i god tid innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar.

Informationen bör omfatta:

- Karta¹⁹ över och beskrivning av det terrängområde som avses nyttjas för arrangemanget.
- När på året arrangemanget planeras.
- Vilken typ av aktivitet det handlar om.
- Beräknat antal deltagare.
- Om det är ett återkommande arrangemang.
- Vilka åtgärder man planerar för anpassning av arrangemanget.
- En plan för hur eventuell parkering ska hanteras.

Detta kan utgöra ett underlag för dialog mellan markägaren/rättighetsinnehavaren och arrangören där markägaren och/eller rättighetsinnehavaren har möjlighet att lämna synpunkter och önskemål. Ju tydligare man kan beskriva det planerade arrangemanget och vilket område man avser nyttja, desto lättare blir det att få till en konstruktiv dialog.

¹⁹ Förslagsvis Min karta från lantmäteriet www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Kartor/min-karta/

Framtagande av karta

Vissa arrangemang, såsom exempelvis orienteringsarrangemang, är beroende av en karta för att kunna genomföra arrangemanget. Det finns inga generella bestämmelser som reglerar rätten att ta fram en karta över ett område. Det kan dock som arrangör vara klokt att innan en karta tas fram undersöka om området är lämpligt och om det finns förutsättningar för genomförande av arrangemang i området. Huruvida ett område är lämpligt kan bero både på om området har höga naturvärden, känslig natur eller är skyddat, exempelvis som naturreservat, men också beroende på vilken verksamhet som bedrivs av markägare och rättighetsinnehavare i området. Det kan därför vara lämpligt att söka dialog med både länsstyrelse och markägare/rättighetsinnehavare innan arrangören tar fram en karta över området.

Särskild hänsyn under vår- och höstperioden

I grunden gäller under vår- och höstperioden samma krav som angivits under avsnittet *Att tänka på vid genomförande av arrangemang* ovan, men med ett ökat behov av hänsyn för att så långt möjligt undvika störningar på dels naturmiljön – det *allmänna intresset* - med dess växt- och djurliv, dels till det *enskilda intresset*, i första hand viltet, jakten och renskötseln.

Vårperioden är den tid på året då djuren får sina ungar, vilket normalt sett kräver större hänsyn. Det går inte att fastställa en exakt tidsperiod då vårperioden inträffar eftersom det skiljer sig åt i olika delar av landet men också mellan åren. Olika viltarter har också ungar under olika perioder. Som riktmärke kan man utgå från att vårperioden börjar i mitten av april i södra delen av landet, senare ju längre norrut man kommer, och pågår till ungefär mitten av juli. Men det beror också på vilka viltarter som finns i området där arrangemanget planeras. Olika arter får ungar vid olika tid på året. Man måste därför utgå ifrån situationen på just den platsen och de arter som förekommer just där.

Höstperioden innebär ofta mycket nederbörd, vilket innebär större risk för skada på känslig mark och höstperioden är också den tid på året då jakt till stora delar bedrivs. Jakt håller i stora delar av landet på till sista januari.

I allmänhet bör följande beaktas under vårperioden

Hänsyn

- Av 5 § jaktlagen framgår att: *"Var och en skall visa viltet hänsyn. Idrottstävlingar och annan liknande friluftsverksamhet i marker där det finns vilt skall genomföras så att viltet störs i så liten utsträckning som möjligt"*. Detta innebär att en arrangör har ett ansvar att anpassa sitt arrangemang så att viltet störs i så liten utsträckning som möjligt.
- Av hänsyn till naturen med dess växt- och djurliv, högräktiga djur och djur med nyfödda ungar bör större arrangemang undvikas under perioden.
- Av hänsyn till betande tamdjur bör särskild hänsyn tas, exempelvis genom att arrangemanget anordnas så det inte påverkar betande tamdjur på ett negativt sätt. Undvik därför att arrangemang genomförs i eller i anslutning till beteshagar, något som är särskilt viktigt då tamboskapen har ungar.
- Av hänsyn till renskötseln behöver stor hänsyn tas vid arrangemang som genomförs under kalvning och då kalvarna är små, något som inträffar under tidig vår och försommar (april-juni)²⁰. I viktiga kalvningsområden bör arrangemang undvikas. För att undvika störning bör dialog med berörd sameby genomföras. Läs mer i avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*.

Val av plats

- Under vårperioden bör marker med rik förekomst av däggdjur och fåglar (exempelvis marker med ett blandat inslag av ängs-, hag- och skogsmarker samt fågelrika våtmarker) undvikas, eller så behöver arrangemanget anpassas för att undvika störning, till exempel genom dess utformning och storlek.
- Under vårperioden bör arrangemang som kan påverka störningskänsliga och skyddsvärda arter undvikas. Exempelvis bör arrangemang som innebär störning på häckande större rovfåglar och andra skyddsvärda fåglar samt lyor av exempelvis räv och fjällräv undvikas. Detta bör i normalfallet kunna undvikas genom att arrangören skaffar sig god kunskap om området, och därefter anpassar arrangemanget för att undvika störning. Alternativt kan arrangemanget genomföras annan tid på året.
- Utöver påverkan på djurlivet är blöt/fuktig mark mer känslig för påverkan. Detta kräver att arrangemang kan behöva anpassas för att minska negativ påverkan på marken. Vissa områden är alltid blöta eller fuktiga (exempelvis sumpskogar, våtmarker, källor, bäckmiljöer och andra fuktiga stråk och partier) medan andra marker påverkas av och blir blöta/fuktiga efter snösmältningen eller ihållande regn. Ingår sådana mindre marker i valt område bör arrangemanget anpassas så att negativ påverkan på dessa typer av marker undviks eller minimeras. Arrangören kan oavsett tid på året behöva ha en beredskap för att hantera situationen av att långvariga regn eller snösmältning kan påverka marken och öka risken för negativ påverkan.

Utformning av arrangemanget

- **Varaktighet.** Arrangemang, som innebär en tidsmässigt längre sammanhängande verksamhet eller återkommande arrangemang i ett och samma område, bör undvikas under perioden.

²⁰ 94 § rennäringslagen.

- **Frizoner.** När ett arrangemang genomförs är det viktigt att det görs med stor hänsyn till djurlivet och andra berörda intressen. Detta är särskilt viktigt under vårperioden. Ett sätt att göra det är att inom tävlingsområdet anpassa genomförandet, exempelvis genom att vissa delområden undantas från arrangemanget. Det kan innebära att utforma arrangemanget så att deltagarna koncentreras till vissa områden och undviker andra. Vid tävlingar kan deltagarna styras till stråk och undvika områden där vilt gärna håller till. Vid större arrangemang kan det också bli nödvändigt med frizoner, dvs områden som deltagarna inte får beträda under arrangemanget. Dessa bör i så fall vara tillräckligt många och tillräckligt stora för att viltet ska kunna få störningsfria områden. Sådana frizoner kan vara bra vid arrangemang oavsett tid på året, men under vårperioden kan såväl antalet frizoner som storleken på dessa behöva öka.

- **Särskilda krav ställs under denna period på arrangemangets utformning,** främst rör det sig om hur deltagarna rör sig i områden, till exempel banläggningen, dvs hur man drar banorna för exempelvis orientering, löpning, MTB-cykling och så vidare så att minsta möjliga störning och markskador åstadkoms.

- **Storlek på arrangemang.** En av de faktorer som en arrangör kan styra över är antalet deltagare, dvs storleken på arrangemanget. Som konstaterats ovan ställs det högre krav på hänsyn och anpassning av arrangemang under vårperioden. Under vårperioden bör arrangören därför i normalfallet undvika större arrangemang. Ett undantag kan vara om det är uppenbart att arrangemanget går att genomföra utan störning på djurlivet, till exempel om arrangemanget genomförs i ett mycket begränsat område och/eller enbart på befintliga stigar och vägar.

I allmänhet bör följande beaktas under höstperioden.

- **Efter höstregn** är det blötare i markerna vilket gör marken mer känslig för markskador. Detta innebär att arrangemanget kan behöva anpassas, exempelvis gällande utformning och storlek, för att minska negativ påverkan på marken. Ett sätt att undvika skada är att förstärka befintliga stigar men detta kräver dels markägarens medgivande och eventuellt även samråd enligt 12 kap. 6 § med länsstyrelsen.

- Vid arrangemang som planeras genomföras under **pågående jakt**, exempelvis med många deltagare och lång tid för genomförande, krävs det normalt sett medgivande från berörda markägare/jakträttsinnehavare. Detta dels utifrån rena säkerhetsaspekter för dem som deltar i arrangemanget, men också utifrån kravet på att arrangemang inte får orsaka *påtaglig skada eller olägenhet*, varken för markägaren eller jakträttsinnehavaren. Om man som arrangör är medveten om att jakt aktivt pågår i ett område och ändå väljer att genomföra ett arrangemang kan detta komma att bedömas som en medveten störning av jakten, vilket inte är tillåtet, bland annat mot bakgrund av bestämmelser i brottsbalken, läs mer i avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*. Men med en god framförhållning från arrangören bör man kunna komma överens med berörda markägare och jakträttsinnehavare om en lämplig tid och plats för arrangemanget.

Arrangören och myndigheterna

Ett arrangemang måste genomföras inom ramen för gällande lagar och regler. Ett stort antal lagar och andra bestämmelser kan komma ifråga vid genomförande av arrangemang i naturen, såsom miljöbalken, artskyddsförordningen, terrängkörningslagen, brottsbalken och rennäringslagen. Detta ställer krav på att arrangören skaffar sig kunskap om vilka regler som gäller för det arrangemang som planeras.

Enligt miljöbalken har arrangören egenansvar att inhämta den kunskap som krävs för att bedöma risken för skada och störning på naturmiljön²¹. Som ett första steg bör arrangören hämta kunskap från befintligt kunskapsunderlag. Behövs ytterligare kunskap är det arrangörens ansvar att ta fram detta. Om arrangören trots att den har försökt ta reda på ovanstående är osäker på vad som gäller och/eller den bedömer att det finns risk att skada uppstår finns möjlighet att kontakta berörda myndigheter för dialog och information. Länsstyrelsen är den myndighet som arrangören i första hand bör kontakta för frågor kring dessa regler då det är länsstyrelserna som har den bästa regionala kunskapen och i de flesta fall också hanterar frågor om tillstånd, dispens och tillsyn inom länet.

Samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken

När behövs samråd enligt miljöbalken?

Verksamhetsutövare, till exempel en arrangör av ett arrangemang, har en skyldighet att anmäla verksamheter och åtgärder som *kan komma att väsentligt ändra naturmiljön* för samråd. Kravet omfattar dock inte verksamheter som omfattas av tillstånds- eller anmälningsplikt enligt andra bestämmelser i miljöbalken.²²

Samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket bör anses omfatta exploaterande åtgärder och verksamheter som genom sin karaktär innebär en direkt påverkan på naturmiljön, jfr ”*väsentligt ändra naturmiljön*” och att en direkt konsekvens av åtgärderna blir en förändring av naturmiljön. Sådana verksamheter och åtgärder som räknas upp i förarbetena är bland annat större schaktningar och dräneringar, upptagande av ledningsgator, förvandling av åkermark till skogsmark, dikning, radio- och telemaster, tippning av schaktmassor och vägprojekt^{23, 24}. Organiserat friluftsliv och arrangemang nämns inte i förarbetena bland de verksamheter som kan kräva samråd enligt första stycket. Organiserat friluftsliv och arrangemang skiljer sig också från de uppräknade åtgärderna genom att de inte heller har som syfte att förändra naturmiljön.

²¹ 2 kap. 2§ miljöbalken.

²² 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken.

²³ prop. 1997/98:45, del 2, s. 150

²⁴ Miljöbalken En kommentar, Upplaga 11, Bertil Bengtsson, Ulf Bjällås, Stefan Rubenson, Rolf Strömberg

Att friluftsansarrangemang inte räknas upp i förarbetena till vare sig naturvårdslagen eller miljöbalken innebär dock inte att sådana arrangemang aldrig kan omfattas av kravet på samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken. En bedömning måste göras i det enskilda fallet utifrån bland annat vilken typ av påverkan som arrangemanget kan antas medföra och hur pass känslig och värdefull miljön är i området. Ju större arrangemang desto mer troligt är att samråd krävs, särskilt om arrangemanget är återkommande på samma plats.

Eventuella fysiska ingrepp såsom grävningar, byggnationer och så vidare, som krävs för genomförandet av ett arrangemang är exempel på åtgärder som kan kräva samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken. Detta kan till exempel gälla grävarbeten för iordningställande av stigar, byggande av broar över vattendrag, byggnationer och grävarbeten vid etablering av tävlingscentrum och så vidare.

Om arrangören bedömer att hela eller delar av arrangemanget kan orsaka *väsentlig ändring av naturmiljön* ska arrangören anmäla hela eller delar av arrangemanget för samråd enligt 12 kap. 6 § till länsstyrelsen. I det fall en arrangör anmäler hela eller delar av arrangemanget för samråd enligt 12 kap. 6 § kan länsstyrelsen göra bedömningen att något samråd inte behövs. En arrangör som inte gör en anmälan om samråd enligt 12 kap. 6 § och länsstyrelsen vid tillsyn konstaterar att arrangemanget har orsakat *väsentlig ändring av naturmiljön* kan föreläggas att återställa naturmiljön²⁵ och även ställas till ansvar enligt miljöbalkens straffbestämmelser.²⁶

Exempel när anmälan för samråd till länsstyrelsen i normalfallet **inte behövs**: Organisation xx planerar en löpartävling inom ett tätortsnära friluftsområde. Löpningen kommer ske på befintliga motionsspår. Start och mål planeras på en idrottsplats.

Exempel när anmälan för samråd till länsstyrelsen i normalfallet **behöver genomföras**: Organisation xx planerar en större orienterings- eller traillöpningstävling. Arrangemanget kräver större ingrepp i naturen i form av röjning av vegetation och/eller omfattande markförstärkning för att kunna genomföras. Observera att den här typen av ingrepp i naturen inte ingår i allemansrätten och kräver utöver eventuellt samråd med länsstyrelsen även medgivande från markägaren.

När arrangören bedömer att anmälan för samråd behövs är nedanstående viktigt att beakta. För att vara säker på att dialogen med länsstyrelsen ska kunna genomföras utan tidspress bör informationen lämnas till länsstyrelsen i god tid. Ett riktmärke kan utgöras av tre månader vid mindre arrangemang och sex månader vid större arrangemang, dock alltid minst sex veckor²⁷ innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar.

²⁵ 26 kap. 17 § miljöbalken

²⁶ 29 kap. 4 § 1g, miljöbalken.

²⁷ 12 kap. 6 § tredje stycket

Anmälan bör omfatta:

- Karta²⁸ över och beskrivning av det terrängområde som avses nyttjas för arrangemanget.
- När på året arrangemanget planeras, med angivande av datum.
- Vilken typ av aktivitet det handlar om.
- Beräknat antal deltagare.
- Om det är ett återkommande arrangemang.
- Vilka risker och påverkan som arrangemanget kan få på naturen.
- Vilka åtgärder man planerar för anpassning av arrangemanget.

Det ankommer därefter på länsstyrelsen att göra en prövning om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken behövs avseende arrangemangets genomförande. Länsstyrelsen meddelar arrangören hur arrangemanget kan behöva anpassas, vilka försiktighetsmått som behöver vidtas för att undvika oönskad påverkan på naturmiljön samt meddelar eventuella begränsningar²⁹. Ju tydligare arrangören kan beskriva det planerade arrangemanget och det område som avses nyttjas, desto smidigare och snabbare går prövningen normalt sett.

Länsstyrelsen kan införa samrådsområde

Länsstyrelsen får meddela föreskrifter om att det inom landet eller en del av landet alltid ska göras en anmälan för samråd i fråga om särskilda slag av verksamheter eller åtgärder som kan medföra skada på naturmiljön³⁰, införande av så kallade *samrådsområden*. Sådana områden inrättas, enligt 12 kap. 6 § andra stycket, när det uppstår eller med stor sannolikhet kan befaras uppstå skada på naturmiljön i ett visst område. Inom sådana områden är det obligatoriskt att i förväg anmäla alla i beslutet angivna verksamheter eller åtgärder i förväg, alldeles oavsett den potentiella skade- eller störningseffekten i det enskilda fallet.

Genom anmälningsplikten ges länsstyrelsen möjlighet att i samråd med arrangören hantera verksamheter eller åtgärder som kan medföra skada på naturmiljön genom att arrangemanget anpassas till områdets förutsättningar. Länsstyrelsen kan också, om det bedöms nödvändigt, villkora eller förbjuda verksamheten.

Anmälningsplikten i ett samrådsområde bör begränsas till:

- Sådana verksamheter eller åtgärder som typiskt sett medför skada på naturmiljön. Det behöver alltså finnas en tydlig generell risk för skada på naturmiljön.
- Tydligt geografiskt avgränsade områden eller sträckningar i naturen där problem har uppstått eller kan befaras uppstå och inte omfatta till exempel hela län.

Anmälningsplikten kan dock inte användas för att hantera eventuella konflikter mellan olika friluftsintrussen eller för att tillgodose markägarens eller rättighetsinnehavarens intresse då samrådsområdet endast kan hantera eventuell skada på naturmiljön som sådan.

²⁸ Förslagsvis Min karta från lantmäteriet <https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Kartor/min-karta/>

²⁹ 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken

³⁰ 12 kap. 6 § andra stycket miljöbalken

Arrangemang inom samrådsområde

Om arrangören planerar ett arrangemang i ett av länsstyrelsen beslutat samrådsområde där det råder samrådsplikt för arrangemang i allmänhet eller för den typ av arrangemang man planerar så är man skyldig att anmäla arrangemanget till länsstyrelsen. För mer information om vad en sådan anmälan bör innehålla, se avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Anmälan bör lämnas till länsstyrelsen i god tid innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar. Länsstyrelserna har ofta hård ärendebelastning, vilket kan leda till långa handläggningstider. Var därför, om möjligt, ute i god tid med en anmälan till länsstyrelsen. Ett riktmärke kan utgöras av tre månader vid mindre arrangemang och sex månader vid större, dock alltid minst sex veckor³¹ innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar. Ta gärna kontakt med berörd länsstyrelse tidigt i syfte att diskutera frågan om behov av tidsrymd, kommunikation, underlag med mera.

Länsstyrelsen kommer då att handlägga ärendet och besluta om försiktighetsmått för arrangemanget.

Artskydd och fridlystning

Alla växter och djur som är fridlysta i Sverige finns listade i artskyddsförordningen (2007:845). Dessutom är alla vilda fåglar fridlysta. Däggdjur är fredade utom när de får jagas enligt jaktbestämmelserna. De fridlysta arterna i artskyddsförordningen är uppdelade i två bilagor.

- Bilaga 1 omfattar arter som är skyddade enligt EU:s art- och habitatdirektiv.
- Bilaga 2 omfattar alla arter som är fridlysta nationellt i Sverige.

Reglerna skiljer sig åt för de båda bilagorna.

Bilaga 1

Alla vilda fåglar, och alla arter som är märkta N/n i bilaga 1 till artskyddsförordningen, är fridlysta enligt 4, 5 och 7 §§ artskyddsförordningen. Det är förbjudet att:

- avsiktligt fånga eller döda djur,
- avsiktligt störa djur, särskilt under djurens parnings-, uppfödning-, övervintnings- och flyttperioder,
- avsiktligt förstöra eller samla in ägg i naturen,
- skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar,
- avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra växter i deras naturliga utbredningsområde i naturen.

Förbuden gäller alla levnadsstadier hos djuren och alla stadier i växternas biologiska cykel. Vid jakt efter fåglar och däggdjur ska istället jaktlagstiftningen tillämpas där det finns liknande regler. För fiske finns motsvarande bestämmelser i fiskelagstiftningen.

³¹12 kap. 6 § andra stycket miljöbalken

Bilaga 2

Arterna i bilaga 2 till artskyddsförordningen är fridlysta enligt 6, 8 och 9 §§ artskyddsförordningen. Det är förbjudet att:

- döda, skada, fånga eller på annat sätt samla in djur, och att ta bort eller skada ägg, rom, larver eller bon,
- plocka, gräva upp eller på annat sätt ta bort eller skada exemplar av växterna, och ta bort eller skada frön eller andra delar,
- för vissa växter är det förbjudet att plocka eller på annat sätt samla in exemplar av växter för försäljning eller andra kommersiella ändamål.

Vad gör man om man riskerar att skada fridlysta arter?

Grundregeln är att det alltid är förbjudet att skada fridlysta växter och djur, men i praktiken är det inte alltid möjligt att undvika skada. Det är den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som är skyldig att skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens art och omfattning för att skydda människors hälsa och miljön. Länsstyrelsen är ansvarig för tillsynen av fridlysta arter.

Hos länsstyrelsen kan arrangören ansöka om dispens från förbuden i fridlysningsreglerna, om arrangören planerar att göra något som den vet riskerar att påverka fridlysta arter. Det kan dock vara svårt att få dispens, särskilt om det gäller vilda fåglar eller arter som är fridlysta enligt bilaga 1 i artskyddsförordningen.

Enligt svensk praxis har hittills gällt att dispens för påverkan på fridlysta arter inte krävs om syftet med åtgärden är något annat än att påverka arten och åtgärden inte riskerar att påverka artens bevarandestatus negativt³². Detta bedöms fortsatt gälla för arter i bilaga 2 till artskyddsförordningen. Om bevarandestatusen för en sådan art riskerar att påverkas krävs att arrangören söker dispens, även om syftet med verksamheten är något annat än att påverka arten.

För övriga fridlysta arter har rättsläget delvis förändrats efter EU-domstolens dom i det s.k. *Skydda skogen*-målet³³. Av domen följer att fridlysningsbestämmelserna gäller på individnivå för arter som markerats med N i bilaga 1 till artskyddsförordningen. Det innebär att varken åtgärdens syfte, artens bevarandestatus eller åtgärdens påverkan på bevarandestatusen har betydelse för om förbuden i artskyddsförordningen aktualiseras. EU-domstolen tog inte tydligt ställning för en liknande tillämpning på fågelarter, vilket innebär att rättsläget är än mer oklart för dessa arter.

En arrangör bör på förhand skaffa sig kunskap om det kan finnas känsliga fridlysta arter i ett område där arrangemanget planeras äga rum. Vid större och/eller återkommande arrangemang är det än mer viktigt för arrangören att skaffa sig kunskap då den generella risken för skada och störning då är större. Arrangörer kan samråda om möjliga skyddsåtgärder och försiktighetsmått som kan vidtas

³² Mark- och miljööverdomstolens dom 2016-01-25, MÖD 2016:1.

³³ EU-domstolens dom av den 4 mars 2021 i de förenade målen C-473/19 och C-474/19.

så att risken för påverkan minimeras, eller ansöka om dispens hos länsstyrelsen. Exempel på skyddsåtgärder och försiktighetsmått kan vara att man justerar bansträckningar eller tidpunkten för arrangemanget.

Exempel 1:

Det är känt att en ovanlig rovfågel häckar i ett område. Rovfågeln är fridlyst enligt 4 § artskyddsförordningen. Om arrangören planerar en större tävling i området, under en period när fåglarna riskerar att störas i sin häckning, kan tävlingen betraktas som en avsiktlig störning, eftersom arrangören rimligen bör inse att tävlingen kan medföra att fåglarnas häckning störs. Arrangören måste undvika att fåglarna störs under den känsligaste häckningsperioden genom att exempelvis ändra tidpunkt för tävlingen, alternativt flytta bansträckningen så långt bort att fåglarna inte kan störas. Om det inte är möjligt att anpassa tävlingen i tiden eller terrängen är verksamheten förbjuden, såvida inte länsstyrelsen kan ge dispens för arrangemanget.

Exempel 2:

En tävling planeras i ett område där det inte finns någon information om särskilda naturvärden eller förekomst av fridlysta arter. Arrangören har själv försökt att ta reda på information med hjälp av befintligt kunskapsunderlag. Tävlingen genomförs, men i efterhand lämnas en anmälan in till länsstyrelsen om att en växtplats för en orkidé har förstörts i samband med tävlingen. Länsstyrelsen tar upp anmälan som ett tillsynsärende. Det visar sig att den art av orkidé som skadats under tävlingen är fridlyst enligt bilaga 2 i artskyddsförordningen. Arten är vanlig i större delen av landet. Länsstyrelsen konstaterar att artens bevarandestatus i regionen och landet inte har påverkats negativt. Därmed behövdes ingen dispens från artskyddsförordningen och länsstyrelsen avslutar tillsynsärendet utan åtgärd.

Miljöbalkens allmänna hänsynsregler

Miljöbalkens allmänna hänsynsregler ska förebygga negativa effekter av verksamheter och öka miljöhänsynen. Reglerna återfinns i 2 kap. miljöbalken³⁴. De allmänna hänsynsreglerna riktar sig främst till verksamhetsutövaren, dvs i detta fall den som planerar och genomför ett arrangemang.

De viktigaste allmänna hänsynsreglerna för en arrangör är dessa:

- **Bevisbörderegeln** – innebär att det är den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidtar en åtgärd som ska visa att hänsynsreglerna följs.
- **Kunskapskravet** – innebär att det är den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som ska ha tillräcklig kunskap om hur människors hälsa och miljön påverkas, hur den kan skyddas och i övrigt tas hänsyn till.
- **Försiktighetsprincipen** – som innehåller två delar:
 - Risker för negativ påverkan på människors hälsa och miljön gör att verksamhetsutövaren är skyldig att vidta åtgärder för att förhindra en störning.
 - I yrkesmässig verksamhet ska bästa möjliga teknik användas för att förebygga skador och olägenheter.
- **Lokaliseringsprincipen** – innebär att man ska välja en sådan plats att verksamheten kan bedrivas med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljö.

Sammanfattningsvis konstateras att arrangören är skyldig att skaffa sig kunskap om vilken påverkan arrangemanget kan ha på naturmiljön. Till exempel bör plats, tid på året, antalet deltagare och utformningen av arrangemanget, anpassas för att göra minsta möjliga påverkan på naturmiljön.

Arrangemang i skyddad natur – vad gäller?

Naturreservat, nationalparker mm

I skyddad natur, till exempel naturreservat som är den vanligaste skyddsformen, gäller särskilda regler. Varje naturreservat är unikt och har därför egna föreskrifter för att bevara respektive områdes värden. Syftet med naturreservatet avgör vilka föreskrifter som gäller i varje naturreservat. Dessa regler kan innebära att det kan behövas tillstånd eller dispens för att kunna genomföra ett arrangemang i området. Arrangören behöver därför ta reda på vilka regler - föreskrifter - som finns för området. Föreskrifterna finns i beslutet för naturreservatet. Mer information, inklusive beslutet med föreskrifter kan arrangören få via länsstyrelsens hemsida eller på Naturvårdsverkets webbplats Skyddad natur - Skyddad natur (naturvardsverket.se).

³⁴ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808

Om arrangören är osäker om vad som gäller eller behöver stöd i bedömningen så bör arrangören kontakta beslutsmyndigheten för det skyddade området, berörd länsstyrelse eller kommun, för att få svar på vad som gäller.

Om dispens eller tillstånd krävs ska ansökan vara skriftlig och åtföljd av en karta. Omfattningen av ansökan i övrigt bör bestämmas av verksamhetens förväntade effekter på kort och lång sikt i förhållande till syftet med reservatet, verksamhetens omfattning och områdets känslighet. Det behöver dock av bland annat rättssäkerhetsskäl alltid framgå:

- för vad som dispens eller tillstånd söks (beskrivning av arrangemanget och till exempel vilka åtgärder/aktiviteter som avses vidtas),
- vilka skäl som åberopas för dispensen och
- för vilket geografiskt område och vilken tidsperiod dispensen söks.

Här finns mer information om tillstånd och dispenser i naturreservat: [Process bilda naturreservat - Dispenser och tillstånd \(naturvardsverket.se\)](#)

Det som beskrivs ovan avseende naturreservat gäller också i huvudsak för nationalparker och andra skyddade områden såsom djurskyddsområden, biotopskydd och så vidare. Regelverket är tämligen likartat, varför motsvarande möjligheter och begränsningar rörande arrangemang ofta gäller, men med individuella föreskrifter för varje område. I de fall arrangemang avses förläggas till nationalparker kan arrangören söka inledande dialog med nationalparksförvaltaren. Om arrangemanget kräver dispens eller tillstånd från föreskrifterna i nationalparken behöver arrangören skicka in ansökan till länsstyrelsen. Är arrangören osäker på vad som gäller i nationalparken kan man vända sig till länsstyrelsen med sina frågor. Här finns mer information om Sveriges nationalparker <https://www.sverigesnationalparker.se/>.

Natura 2000

Natura 2000 är det europeiska nätverket för skyddade områden. De flesta Natura 2000-områden är också skyddade som naturreservat, nationalpark eller någon annan skyddsform. I dessa fall så hanteras vanligen restriktioner för området i beslutet och föreskrifterna för det formella skyddet.

Vissa Natura 2000-områden är dock inte formellt skyddade på annat sätt. Natura 2000-områden har inte heller i sig några föreskrifter utan *åtgärder som på ett betydande sätt kan skada områdets prioriterade bevarandevärden* kräver tillstånd. Tillstånd krävs alltså för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. Man kan få viss ledning i bedömningen av vilka åtgärder som kräver tillstånd från områdets bevarandeplan. Då det som arrangör kan vara svårt att bedöma vilka åtgärder och aktiviteter som kräver tillstånd är det bra att i förväg kontakta länsstyrelsen när arrangören planerar ett arrangemang i ett Natura 2000-område³⁵.

³⁵ Naturvårdsverket 2017 <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/0100/forutsattningar-for-provningar-och-tillsyn-i-natura-2000-omraden--handbok-20171>

Terrängkörning

Det är förbjudet att köra med motordrivna fordon i terräng på barmark. Motor- drivna fordon är alla slags fordon som drivs med motor till exempel bilar, motor- cyklar, fyrhjulingar, mopeder, snöskotrar, traktorer och andra motorredskap.³⁶ Det gäller även elfordon med över 250 W motoreffekt och som ger krafttillskott vid hastigheter över 25 km/h.³⁷ Förbudet mot terrängkörning på barmark gäller även den som äger marken även om det finns några undantag, bland annat för jord- eller skogsbruk.³⁸ I vissa fall kan länsstyrelsen besluta om undantag (dispens) från terrängkörningsförbudet, till exempel om du har en funktionsnedsättning.

För att köra elcykel eller mindre elfordon med max 250 W motoreffekt och som inte ger krafttillskott vid hastigheter över 25 km/h på stigar, leder eller fritt i terrängen krävs medgivande från markägaren eftersom dessa inte omfattas av allemansrätten.³⁹ Elcyklar och mindre elfordon med högre motoreffekt än 250 W, eller som ger krafttillskott vid hastigheter över 25 km/h, kräver alltså såväl mark- ägarens medgivande som dispens från terrängkörningslagen för att få framföras på barmark i terrängen. Lättare elrullstol, permobil eller liknande motoriserade hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning kräver dock inte markägarens medgivande enligt Naturvårdsverkets tolkning av lagstiftningen.

All naturmark utanför vägar, till exempel skogsmark, kalfjäll, våtmarker, stränder, hedar, parker, åkrar, ängar och sjöisar räknas som terräng. Det gäller även stigar, vandringsleder, motionsspår och leder som skapats i terrängen vid till exempel skogsbruk. Detta innebär att arrangören behöver söka dispens från terrängkörningsbestämmelserna om arrangemanget inkluderar körning i terräng, till exempel för parkering utanför det direkta vägområdet, på åkermark eller vid utkörning av materiel eller vätska längs en stig.

Dispens kan ofta medges för parkering eller körning i terräng i samband med tävlingar eller andra arrangemang. Arrangören bör i god tid kontakta berörd läns- styrelse för mer information om hur arrangören bör gå till väga. Då körning med motorfordon i terräng inte ingår i allemansrätten kan arrangören även behöva tillstånd från markägaren, även om körningen har fått dispens från terräng- körningsbestämmelserna.

³⁶ Terrängkörningslag (1975:1313), terrängkörningsförordning (1978:594) samt lag (2001:559) om vägtrafikdefinitioner.

³⁷ 2 § lag (2001:559) om vägtrafikdefinitioner.

³⁸ 1 § terrängkörningslag (1975:1313)

³⁹ <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/motortrafik-i-naturen/elcyklar-och-mindre-motoriserade-fordon/>

Arrangören och markägaren/rättighets- innehavaren

Markägarens rättigheter och skyldigheter

Både allemansrätten och äganderätten är grundlagsskyddade⁴⁰ och arrangörens relation till markägare och eventuella rättighetsinnehavare är civilrättslig. När en arrangör genomför ett arrangemang på annans mark blir markägaren och eventuella rättighetsinnehavare, som till exempel jakträttsinnehavaren eller samebyn, berörda. Många arrangemang kan genomföras inom ramen för allemansrätten, och behöver därmed inte markägarens eller eventuella rättighetsinnehavares tillåtelse.

Även om arrangemanget objektivt sett kan genomföras inom allemansrättens ramar kan en dialog mellan berörda markägare och rättighetsinnehavare och arrangör ändå krävas för att nå en lokalt godtagbar lösning. Genom en sådan dialog kan arrangören få kunskap och kännedom om platsen/området samt om markägarens och rättighetsinnehavarens pågående verksamhet och därmed kunna anpassa arrangemanget så att negativ påverkan så långt möjligt undviks. Markägaren och rättighetsinnehavaren kan även genom en sådan dialog få kunskap om arrangemanget och hur det planeras att genomföras. Både arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren har mycket att vinna på en konstruktiv dialog, som för att underlätta samverkan, bör baseras på ömsesidig respekt.

Som markägare och rättighetsinnehavare är man skyldig att tåla arrangemang som genomförs inom ramen för allemansrätten. Till exempel bör utsättning av orienteringskontroller eller en tipspromenad vara sådant som markägaren och rättighetsinnehavare får tåla, så länge dessa placeras ut på en lämplig plats⁴¹, sitter uppe under en kortare tid och efter arrangemangets genomförande åter samlas in⁴².

En markering i terrängen såsom en orienteringskontroll, skylt eller tipspromenadsfråga bör alltid märkas med arrangörens namn, ett telefonnummer där arrangören kan nås samt ett datum som anger när markeringen planeras att tas bort. Arrangören är alltid ansvarig för att markeringen tas bort inom rimlig tid efter genomförandet, i annat fall kan man dömas för nedskräpning.⁴³

Om hela eller delar av arrangemanget däremot kräver åtgärder som inte omfattas av allemansrätten eller har så stor påverkan att det inte kan genomföras inom ramen för allemansrätten måste arrangören ha markägarens och i vissa fall

⁴⁰ 2 kap. 15§ regeringsformen

⁴¹ Undvik beteshagar för att minska störningen på betesdjur och risken för olyckor mellan besökare och betesdjur. Även gårdsmiljöer under vårbruk och skördetider är olämpliga av säkerhetsskäl.

⁴² Orientering och geocaching - Naturvårdsverket (naturvardsverket.se)

⁴³ 15 kap. 26 § och 29 kap. 7 och 7a §§ miljöbalken

även eventuella rättighetsinnehavares, medgivande för att kunna genomföras.⁴⁴ I dessa fall har markägaren eller i vissa fall rättighetsinnehavaren möjlighet att neka till eller villkora genomförandet av arrangemanget, läs mer i avsnitt *Relation mellan parterna*. Markägaren har då alltså ingen skyldighet att upplåta mark för arrangemanget. Var gränsen går för *påtaglig skada eller olägenhet* kan dock vara svårt att bedöma och lagstiftning och rättsfall ger inte mycket stöd för den bedömningen⁴⁵. En bedömning av arrangemangets påverkan måste göras i varje enskilt fall. Men genom en konstruktiv dialog bör parterna i normalfallet kunna säkerställa att arrangemanget kan få en lämplig utformning, alternativt flyttas till ett mer lämpligt område, och därmed genomföras utan risk för *påtaglig skada eller olägenhet*.

Om arrangemanget inte kan genomföras inom allemansrätten finns också möjlighet att arrangören och markägaren träffar överenskommelse eller skriver avtal om hur arrangemanget kan genomföras. Om avtal skrivs om hur arrangemanget kan genomföras går det att komma överens om hur skador och störningar kan undvikas. Avtalet kan även ta upp hur eventuellt uppkomna skador ska åtgärdas samt ta upp frågan om eventuell ersättning till markägaren för uppkomna skador.

Arrangören ansvarar alltid för att inför sitt arrangemang bedöma om arrangemanget kan genomföras inom ramen för allemansrätten eller om markägarens medgivande och eventuella myndigheters tillstånd i förväg behöver sökas. I de fall en markägare eller rättighetsinnehavare i efterhand bedömer att arrangemanget gått utöver vad allemansrätten medger eller vad som i övrigt har överenskommit, kan markägaren och/eller rättighetsinnehavaren dels göra en polisanmälan rörande eventuellt begångna brott, dels kräva arrangören på skadestånd rörande eventuellt uppkomna skador.

Om markägaren upptäcker att arrangören brutit mot andra bestämmelser, så som terrängkörningslagen eller bestämmelser i miljöbalken, till exempel nedskräpning, kan detta också polisanmälas. All nedskräpning utomhus på platser dit allmänheten har tillträde är förbjuden enligt 15 kap. 26 § miljöbalken; det gäller både i naturen och inom bebyggda områden.

De intresseorganisationer som finns för markägare/rättighetsinnehavare har en viktig roll att informera och höja kunskapsnivån hos dess medlemmar. Se även *Bilaga 1 - Checklista att tänka på*.

Hänsyn till renskötseln

Renskötsel bedrivs inom olika geografiska områden under olika delar av året i norra Sverige. Renskötselområdet omfattar i stort sett halva Sveriges yta, vilket ställer krav på arrangörer att ta reda på om det arrangemang man planerar genomföra kan inverka på pågående renskötsel.

Avser arrangören att förlägga ett arrangemang till ett område inom vilket renskötsel då är tillåten⁴⁶ krävs att arrangören visar tillräcklig hänsyn. Enligt

⁴⁴ Se Högsta domstolens avgörande i Forsränningsmålet, NJA 1996 s. 495.

⁴⁵ Ref lagkommentar MB 7 kap 1§

⁴⁶ Se 3 § rennäringslagen rörande områden och tider då renskötsel är tillåten

bestämmelser i rennäringslagen⁴⁷ är det bland annat förbjudet att avsiktligt eller av oaksamhet skrämma, störa eller driva bort renar. Hundar ska utan undantag hållas i koppel.

Olika delar av renskötselområdet används under olika delar av året. För att undvika att genom ett arrangemang påverka renskötseln negativt, till exempel genom att oavsiktligt skrämma eller ofreda renar behöver arrangören därför som utgångspunkt samråda med berörd sameby⁴⁸ då det bara är samebyn som vet under vilka perioder renarna befinner sig i ett visst område och hur de kan påverkas av arrangemanget.

Genom ett sådant samråd kan arrangören få kunskap om när arrangemanget på bästa sätt kan genomföras i området respektive när det är olämpligt med arrangemang i ett visst område.

På statligt ägd mark - renbetesfjällen och mark ovan odlingsgränsen – företräds staten normalt sett av länsstyrelsen. Vid arrangemang i dessa områden som inte kan genomföras inom ramen för allemansrätten behövs medgivande från markägaren, något som hanteras via upplåtelse. Sådan upplåtelse får dock endast ges om upplåtelsen kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln, varför samråd också måste ske med berörd sameby i förekommande fall.⁴⁹

Hänsyn till jakt och vilt

Som arrangör behöver du även visa hänsyn till både jakt och vilt när du planerar arrangemang på annans mark. *Var och en skall visa viltet hänsyn och idrotts-tävlingar och annan liknande friluftsverksamhet i marker där det finns vilt skall genomföras så att viltet störs i så liten utsträckning som möjligt*⁵⁰. Detta innebär att arrangören är skyldig att utforma arrangemanget för att minimera störning på viltet och vid behov anpassa arrangemanget – plats, varaktighet, storlek, utformning och så vidare, se mer i avsnitt *Grundläggande förutsättningar* och *Att tänka på vid genomförande av arrangemang*. För att få kunskap om området och hur oönskad störning kan undvikas är dialog med jakträttsinnehavare i normalfallet bra att genomföra.

Jakt bedrivs främst under hösten och vintern, till exempel efter fågel, rådjur, älg mm. Jakträtten, som en del av äganderätten, och allemansrätten är genom 2 kap. 15 § regeringsformen grundlagsskyddade rättigheter. Genomförande av arrangemang inom ramen för allemansrätten får dock aldrig orsaka *påtaglig skada eller olägenhet* för berörda markägare och andra rättighetsinnehavare⁵¹. Ett arrangemang som normalt sett inte orsakar *påtaglig skada eller olägenhet* kan, om det genomförs samtidigt som jakt avses bedrivas i samma område, orsaka *påtaglig skada eller olägenhet* genom att jakten då inte kan bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Eftersom det kan vara svårt att både genomföra arrangemang och bedriva jakt i samma område vid samma tidpunkt är det viktigt att arrangören har dialog med

⁴⁷ 93 samt 94 §§ rennäringslagen

⁴⁸ Samebyar - Sametinget

⁴⁹ 32 § rennäringslagen

⁵⁰ 5 § jaktlagen

⁵¹ Se Högsta domstolens avgörande i Forsränningsmålet, NJA 1996 s. 495.

jakträttsinnehavaren för att analysera vilka förutsättningar det finns att genomföra arrangemanget. Genom en konstruktiv dialog mellan parterna bör det vara möjligt för arrangören och jakträttsinnehavaren att komma överens om när och var det är möjligt att genomföra ett arrangemang, även under jaktperioden.

EN ANALYS OCH DIALOG KAN UTMYNNA I FÖLJANDE TRE ALTERNATIV:

- Om arrangemanget ska genomföras då jakt pågår kan det behöva anpassas så att det inte skadar/hindrar utövandet av jakt. Detta kräver en god dialog med jakträttsinnehavaren.
- Om det inte är möjligt att genomföra arrangemanget kan arrangören behöva avstå att genomföra arrangemanget, åtminstone på den platsen vid den tidpunkten.
- Det kan bli nödvändigt att flytta arrangemanget till exempel till ett annat område där jakt inte bedrivs under planerat datum eller till en annan tidpunkt, men i samma område.

Tagande av olovlig väg, hemfridsbrott och egenmäktigt förfarande

Det är förbjudet att oinbjuden gå över eller uppehålla sig på någons *tomt* eller inom *hemfridszon*. Det är heller inte tillåtet att passera över *plantering* som kan skadas, samma gäller för *annan mark som kan skadas* oberoende av om skadan väntas bli obetydlig.

Allemansrätten baseras på en tillfällig rätt att nyttja annans fastighet. Ställer arrangören utan lov upp mer varaktiga installationer, eller tar sig rättigheter på markägarens bekostnad som i övrigt inte ryms inom allemansrätten utan kräver medgivande, riskerar arrangören att göra sig skyldig till *egenmäktigt förfarande* eller *självtäkt*, enligt brottsbalkens definition. Dessa brott har såväl böter som fängelse i straffskalan, varför de är att anse som allvarliga. Vid sidan av rent straffrättsligt ansvar kan arrangören också bli skadeståndsskyldig gentemot markägaren/rättighetsinnehavaren för eventuella uppkomna ekonomiska skador.

Markägaren kan vända sig till Kronofogden för att genom handräckning få personerna att flytta eller få sakerna flyttade⁵² om en arrangör under längre tid olovligen ianspråktar mark på områden där de inte har rätt att vistas eller utan lov använder mark under längre tid för till exempel husvagnsuppställning, bilparkering, eller byggnationer av olika slag. Sådana otillåtna åtgärder kan också följas av anspråk på skadestånd från markägarens eller rättighetsinnehavarens sida.

Det ankommer på arrangören att planera arrangemanget så att störning och skada inte uppstår. I praktiken innebär det att arrangören behöver söka medgivande från markägaren och eventuellt rättighetsinnehavaren om arrangemanget kräver att deltagare tar sig över mark som inte är allemansrättsligt tillgänglig.

⁵² <http://www.kronofogden.se/Handrackning.html>

Tomt och hemfridszon

En tomt, i lagens mening, är det område närmast boningshuset där boende ska kunna känna sig ostörda, alltså dit markägarens hemfridsintresse kan tänkas sträcka sig. Generellt finns ingen hemfridszon för ekonomibyggnader så som ladugård, eller båthus och bad-/bastuhus. Det finns inget generellt mått för storleken på hemfridszon. Hur stor hemfridszonen är varierar med hänsyn till omständigheter i det enskilda fallet. Det är framförallt faktorer så som situationen, terrängen, vegetationen, förekomst av "naturliga" avgränsningar som vägar, vattendrag, tät vegetation mm som avgör hemfridszonens storlek. Tittar man på lite olika äldre rättsfall, så bekräftas just bilden av att "det beror på".⁵³ För att få ett mått på hemfridszon i ett enskilt fall måste saken prövas i domstol eller att man fått en beslutad tomtplats i samband med strandskyddsdispens.

Sammanfattningsvis, det är förbjudet att, oinbjuden gå över eller uppehålla sig på någons tomt eller inom någons hemfridszon.

Plantering

Med planteringar menas känsliga områden så som plantskolor, trädgårdar och parker som kan ta skada. Dessa områden är också förbjudna att beträda.

Annan mark som kan skadas

Syftar på skada som kan uppkomma på andra områden än tomter och planteringar. Hit räknas bland annat skogsplanteringar och åkermark mellan sådd och skörd⁵⁴. Allmänt kan nog sägas att passage är förbjuden så snart det är en klar risk för att redan passage av någon enstaka person kan medföra ekonomisk skada för markägaren – och detta även om denna skada, i kronor räknat, kan väntas bli obetydlig.⁵⁵

Skadegörelse och åverkan

Åverkan kan arrangören dömas till då denne tillgodogör sig naturprodukter som är uppräknade i 12 kap. 2 a § brottsbalken. Bedöms brottet vara grovt döms denne för skadegörelse. Lagen stadgar följande:

2 a § Den som i skog eller mark olovligen tar växande träd eller gräs eller träd som fällts av vinden eller sten, grus, torv eller annat som inte är bearbetat döms, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa, för åverkan till böter. Detsamma gäller den som från växande träd tar ris, grenar, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda. Lag (2017:442).

⁵³ HFD 2012 ref. 66 (50–60 m hemfridszon), RÅ 1962 ref. 28 (ca 70 m hemfridszon), RÅ 1991 ref. 54 (125 m hemfridszon), RÅ 2009 not. 78, RÅ 1972 ref. 8 (30–40 m hemfridszon med insynsbarriärer), MÖD M 1260-12 (ca 100 m hemfridszon).

⁵⁴ Omfattar även odlad vall, dvs mark där den som brukar marken har sått högt gräs. Gräset kan vara djurens vinterfoder och det är inte tillåtet att gå på en vall.

⁵⁵ Bertil Bengtsson Allemansrätten - vad säger lagen

Naturvårdsverkets tolkning av lagen är att de naturprodukter som inte räknas upp i bestämmelsen får plockas utan risk för att bli straffansvarig eller ersättningskyldig mot markägaren under förutsättningen att plockningen genomförs på ett sådant sätt att växten inte skadas⁵⁶.

Markägarens ansvar för olyckor och skador

Markägaren har normalt inget ansvar för skador som uppstår i naturen på grund av någon annans nyttjande. Markägaren har dock ett ansvar för egna anläggningar eller anläggningar som tillhör fastigheten och kan hållas ansvarig om någon skadas på grund av att en anläggning är dåligt skött eller underhållen. Det kan till exempel gälla spänger, broar och liknande. Markägaren kan i de flesta fall teckna avtal med någon om att den tar ansvaret för anläggningen och då får den parten anses vara ansvarig. Anläggningar som tillhör någon annan är normalt anläggningsägarens ansvar, till exempel tillfälliga anläggningar och anordningar såsom spänger och liknande uppsatta av arrangören, enbart avsedda för arrangemanget.

Arrangörens ansvar för olyckor och skador

Arrangören ansvarar för att tillse att arrangemanget kan genomföras säkert. Anordningar och utrustning som anbringas naturen, utöver själva naturen, faller på arrangören vad gäller att sörja för erforderlig säkerhet för deltagarna, funktionärer och övriga. När det gäller konsumenttjänster, exempelvis en startplats i ett motionslopp, som erbjuds allmänheten finns ingen möjlighet att friskriva sig från ansvar. Produktsäkerhetslagen ställer krav på att konsumenttjänster, ska vara säkra – läs mer på Konsumentverkets webb⁵⁷.

⁵⁶ <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/allemanratten/aktiviteter/plocka-blommor-bar-och-svamp/>

⁵⁷ <https://www.konsumentverket.se/om-konsumentverket/var-verksamhet/sakra-varor-och-tjanster/>

Bilaga 1

Checklista – att tänka på (tillstånd, dialog, samråd), egenkontroll mm

Planering och genomförande av ett arrangemang

Före arrangemanget

- Hitta en lämplig plats för arrangemanget.
- Ta en tidig kontakt med markägare och rättighetsinnehavare.
 - Etablera dialog och inhämta synpunkter.
 - Inhämta kunskap om området och hur det nyttjas.
 - Diskutera utformning av och storlek på arrangemanget.
 - Försök träffa överenskommelse om genomförandet.
- Undersök möjligheterna för deltagarna att ta sig till arrangemanget.
 - Finns möjlighet till kollektivtrafik, cykel?
 - Undersök och säkerställ möjligheterna till parkering för de som kommer med bil. Behövs dispens från terrängkörningslagen? Behövs medgivande från markägare?
- Undersök platsens förutsättningar.
 - Markförhållanden, till exempel fuktiga områden.
 - Verksamhet som bedrivs på området, till exempel skogsbruk, jordbruk, bete, renskötsel.
 - Samlingsplats, exempelvis tävlingscentrum, start- och målplats.
 - Bana och genomförande i övrigt.
 - Genomförs arrangemanget på en etablerad led och/eller på en idrottsplats?
 - Genomförs arrangemanget i ett etablerat friluftsområde eller i ett mer av besökare i övrigt opåverkat område?
 - Genomförs arrangemanget i ett naturreservat eller annat område med särskilda restriktioner?
 - Kan arrangemanget orsaka påtaglig skada eller olägenhet, till exempel på växande gröda, nyplanterad skog, jakt och/eller renskötsel.
 - Kan arrangemanget påverka känslig natur, såsom rika växtlokaler eller häckande fåglar?
- Vilken form av aktivitet utgörs arrangemanget av?
 - Vilken påverkan på mark respektive störning kan arrangemanget orsaka?
 - Hur kan arrangemanget anpassas för att minimera detta?
 - Behövs försiktighetsåtgärder eller anpassningar?

- Vad är en lämplig tidpunkt för arrangemanget?
 - Kan arrangemanget vara av den karaktären att det har betydelse för när på året det genomförs?
 - Är arrangemanget lämpligt under den känsliga vårperioden för renskötsel, vilt och växt- och djurliv?
 - Är arrangemanget lämpligt under jaktperioden, främst på hösten och vintern?
 - Hur ser markförhållandena ut, till exempel på grund av snösmältning eller nederbörd?
 - Hur är besökstrycket i övrigt? Kan det till exempel vara många andra besökare i området under sommaren eller på helger? Planeras andra arrangemang på platsen?
- Inhämta information om förutsättningar för arrangemanget.
 - Behövs något tillstånd eller dispens för arrangemanget, till exempel om arrangemanget ska genomföras i ett naturreservat?
- Hur ska kringliggande aktiviteter hanteras – parkering, sophantering, buller, sanitära frågor, matservering, tillfälliga anläggningar, funktionärer?
- Ta fram relevant information och anvisningar till deltagarna.

Under arrangemanget

- Genomför arrangemanget i enlighet med eventuella överenskommelser med myndigheter och markägare.
- Följ eventuella dispenser och tillstånd från myndigheter, inklusive eventuellt uppställda villkor.
- Ge deltagare relevant information och anvisningar.
- Säkerställ att deltagarna följer de anvisningar som arrangören har gett.
- Ha en tydlig plats och kontaktuppgifter för frågor om allemansrätten och ha funktionär-/er med ansvar för kontakt med deltagare och markägare som kan ta emot rapporter under arrangemangets gång.
- Ha beredskap för att skyndsamt hantera eventuella situationer och problem som uppstår.
- Håll samlingsplatsen/tävlingsarenan fri från nedskräpning, till exempel genom utplacerade soptunnor alternativt uppmana deltagarna till att ta vara på sitt eget skräp.
- Ha funktionärer som är ansvariga för nedskräpning.
- Ha funktionärer som hanterar övrig kringliggande verksamhet, såsom parkering, sanitära frågor, matservering mm.

Efter arrangemanget

- Städa efter arrangemanget.
 - Ta bort alla anläggningar, anordningar, markeringar och sådant som tillfälligt har placerats ut i området.
 - Städa och plocka skräp i området.
- Gör inspektion av samlingsplats och tävlingsområde.
 - Har det uppstått skador som behöver åtgärdas?
 - Erbjud markägaren/rättighetsinnehavare möjlighet att delta vid inspektionen.
- Utvärdera arrangemangets genomförande och dra lärdom av eventuella incidenter – störning, skador och så vidare. Vad kan göras bättre till nästa arrangemang?
- Ta kontakt med markägare och eventuella rättighetsinnehavare för feedback om genomförandet.
- Eventuellt kontakta myndighet för uppföljning.

Bilaga 2 - Tillstånd och prövning, vem ska jag kontakta och när?

Skyddade områden

Om arrangemanget berör ett skyddat område såsom ett naturreservat eller en nationalpark måste arrangören undersöka om det krävs dispens eller tillstånd.

I vissa fall kan tillstånd från bestämmelserna om Natura 2000 krävas för ett arrangemang som kan påverka miljön i ett Natura 2000-område på ett betydande sätt.

För mer information kontakta berörd länsstyrelse.

Artskydd

Om det kan finnas fridlysta arter i ett område där arrangemanget planeras måste arrangören skaffa sig nödvändig kunskap och eventuellt samråda med länsstyrelsen om möjliga skyddsåtgärder och försiktighetsmått eller ansöka om dispens.

För mer information se avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

12:6 Samråd

Genomförandet av ett friluftsanslag kräver i normalfallet inte samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken första stycket miljöbalken, det innebär dock inte att arrangemang aldrig kan omfattas av kravet på samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken. En bedömning måste göras i det enskilda fallet utifrån bland annat vilken typ av påverkan som arrangemanget kan antas medföra och hur pass känslig och värdefull miljön är i området.

Eventuella fysiska ingrepp såsom grävningar, byggnationer och så vidare, som krävs för genomförandet av ett arrangemang är exempel på åtgärder som kan kräva samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken. Detta kan till exempel gälla grävarbeten för iordningställande av stigar, byggande av broar över vattendrag, byggnationer och grävarbeten vid etablering av tävlingscentrum och så vidare.

I normalfallet bör därmed arrangemang med risk för *väsentlig ändring av naturmiljön* och därmed krav på samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket miljöbalken genom sådana åtgärder som anges i förra stycket, omfatta mycket stora arrangemang med behov av markarbeten eller anläggandet av anläggningar och anordningar.

Det är arrangören som är ansvarig för bedömningen av ifall samråd enligt 12 kap. 6 § första stycket behövs, men är arrangören osäker kan arrangören kontakta länsstyrelsen för dialog. Det ankommer därefter på länsstyrelsen att göra en prövning om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken behövs avseende arrangemangets genomförande.

För mer information se avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Terrängkörning

Det är förbjudet att köra med motordrivet fordon i terräng på barmark. Detta innebär att det krävs dispens från förbudet i terrängkörningslagen för att arrangera parkering på barmark eller att i övrigt köra med motorfordon i terrängen.

I ovanstående ärenden är det länsstyrelsen som ska kontaktas och kontakt bör tas i mycket god tid, i normalfallet minst tre månader innan det planerade arrangemanget för att länsstyrelsen ska hinna hantera dispensen, tillståndet eller samrådet.

För mer information se avsnitt *Arrangören och myndigheten*.

Överenskommelser och avtal – vem ska jag kontakta och när?

Genomförande av ett arrangemang i naturen kan i de allra flesta fall genomföras med allemansrätten som grund men föreligger risk för skada och/eller olägenhet rekommenderas kontakt med markägaren och/eller rättighetsinnehavaren för att genom dialog komma överens med markägaren vilka åtgärder som behöver vidtas för att undvika skada och olägenhet.

Om arrangören konstaterar att hela eller delar av arrangemanget kan orsaka *påtaglig skada och olägenhet* krävs medgivande och/eller avtal med fastighetsägaren. En sådan överenskommelse kan avse markägarens intressen, men också frågor kring jakt (jakträttsinnehavare) och renskötsel (berörd sameby) och eventuellt andra rättighetsinnehavare såsom till exempel arrendatorer.

För mer information se avsnitt *Arrangören och markägaren/rättighetsinnehavaren*.

Deltagarnas ansvar

När ett arrangemang genomförs inom ramen för allemansrätten finns det förutom arrangörens ansvar även ett ansvar hos var och en av deltagarna att uppträda inom ramen för allemansrätten. Deltagarna har ett ansvar att inte skräpa ner, gå över tomt och hemfridszon, odlade åkrar, insådd vall och skogsplanteringar, ta hänsyn till betande tamdjur och ta hänsyn vid passage av stängsel, murar och grindar samt att följa arrangörens anvisningar.

Olika arrangemang kräver olika hänsyn från deltagarna, därför är det bra om arrangören skräddarsyr informationen som är viktig för deltagarna att känna till för att underlätta för deltagaren att göra rätt.

Bilaga 3 – Begreppslista

Arrangör - Är den som tar initiativet, planerar och bjuder in till aktiviteter i naturen, och därmed är ansvarig för arrangemanget. Arrangören kan vara privat, ideella (föreningar), offentligt organiserade (till exempel skolor) och kommersiellt organiserade (till exempel företag). Samtliga organisationsformer ovan omfattas av samma regler och lagar. Läs mer i avsnitt *Vad är ett arrangemang i naturen?*

Dialog – en form av frivillig delaktighet som kännetecknas av att man utbyter tankar och resonerar kring något ämne, istället för att (enbart) försvara och argumentera för sina egna, personliga åsikter och ställningstaganden.

Samverkan – Innebär att två eller flera parter arbetar tillsammans för att uppnå ömsesidiga fördelar. Det är också ett sätt att skapa delaktighet och inflytande för parterna. En fungerande dialog är en nyckel för att uppnå en fungerande samverkan.

12:6 samråd – Samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken som innebär att för en verksamhet eller åtgärd som kan komma att *väsentligt ändra naturmiljön* ska den som planerar att vidta åtgärden lämna in en anmälan för samråd till länsstyrelsen (lagkrav), se mer se mer i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.

Väsentlig ändring av naturmiljön - Med *väsentlig ändring av naturmiljön* avses bland annat skador på värdefulla natur- och kulturmiljöer eller den biologiska mångfalden.

Nämnevärld skada eller olägenhet – Den skada eller olägenhet som utgör gränsen för vad som är tillåtet vid enskilt nyttjande av allemansrätten, läs mer i avsnitt *Grundläggande förutsättningar*.

Påtaglig skada eller olägenhet - Den skada eller olägenhet som utgör gränsen för vad som är tillåtet vid kollektivt nyttjande, i organiserade och/eller kommersiella former, läs mer i avsnitt *Grundläggande förutsättningar*.

Vårperiod – Den tid på året då djuren får sina ungar, vilket normalt sett kräver större hänsyn. Det går inte att fastställa en exakt tidsperiod då vårperioden inträffar eftersom det skiljer sig åt i olika delar av landet men också mellan åren. Läs mer i avsnitt *Att tänka på vid genomförande av arrangemang*.

Höstperiod - Den tid på året som normalt sett innebär mycket nederbörd, vilket innebär större risk för skada på känslig mark och höstperioden är också den tid på året då jakt till stora delar bedrivs. Jakt håller i stora delar av landet på till sista januari.

Markägare – Avser Fastighetsägare, dvs den som är ägare till ett mark- eller vattenområde. Då ordet fastighet i dagligt tal (eg. felaktigt) används i betydelsen byggnad har vi valt att istället använda begreppet markägare istället för fastighetsägare.

Rättighetsinnehavare - den som är rättighetsinnehavare innehar rättigheter att nyttja mark och vatten utan att själv vara ägare till marken/vattnet. Rättigheterna kan uppkomma genom upplåtelse från markägarens sida (exempelvis upplåtelse av rätt till jakt, fiske med mera.) eller genom lagstiftning/sedvänja/urminneshävd (renskötselrätt). Rättighetsinnehavare kan vara en jakträttsinnehavare, sameby eller annan som utan att äga fastigheten ändå innehar en rätt till fastigheten.

Renskötselrätt – I renskötselområdet har medlemmar i en sameby rätt att nyttja marken för renskötsel. Denna renskötselrätt grundar sig på urminnes hävd och skyddas genom grundlag. Renskötselrätten skyddas dels som ett enskilt intresse enligt bestämmelser om näringsfrihet och egendomsskydd, men även som ett allmänt intresse enligt bestämmelser om främjande av det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv.

Renbetesfjällen - Rennäringens året-runt-marker i Jämtlands län.

Mark ovan odlingsgränsen – Rennäringens året-runt-marker i Norrbottens och Västerbottens län.

Året-runt-marker – Mark som får användas till renbete under hela året.

Formellt skyddat område – Naturområde som är skyddat med stöd av 7 kap. miljöbalken, till exempel naturreservat, nationalpark eller biotopskydd. Särskilda regler gäller i dessa, se mer i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.

Natura 2000-område – Område som är upptaget i det europeiska nätverket av skyddade områden, se mer i avsnitt *Arrangören och myndigheterna*.

Bilaga 4 – Kunskapsunderlag

Här listar vi några av de kunskapsunderlag som kan vara intressanta för en arrangör. Listan är dock inte komplett. Om länken inte fungerar kan du använda namnen som sökord i en sökmotor.

Skogens pärlor, inkl. nyckelbiotoper, sumpskogar och forn- och kulturlämningar
[Skogsstyrelsen - Skogens pärlor](#)

Min karta - [Min karta | Lantmäteriet \(lantmateriet.se\)](#)

Ta reda på markägare - [Vem äger fastigheten | Lantmäteriet \(lantmateriet.se\)](#)

Skyddad natur - [Skyddad natur \(naturvardsverket.se\)](#)

Naturvårdsverkets information om skyddad natur - [Skyddad natur i Sverige \(naturvardsverket.se\)](#)

Information om samråd vid väsentlig ändring av naturmiljön - [Samråd vid ändring av naturmiljön \(naturvardsverket.se\)](#)

Länsstyrelsernas hemsida - <https://www.lansstyrelsen.se/>

Sametingets hemsida om samebyar - [Samebyar - Sametinget](#)

Sveriges nationalparker - [Sveriges nationalparker](#)

Naturvårdsverkets hemsida om allemansrätten - [Allemansrätten \(naturvardsverket.se\)](#)

Arter och artskydd ([naturvardsverket.se](#))

[Jakttider \(naturvardsverket.se\)](#)

Vägledning om organiserat friluftsliv i skyddad natur - [Organiserat friluftsliv och naturturism i skyddad natur \(naturvardsverket.se\)](#)

Värdefulla vatten - [Värdefulla vatten - Kartor & Gis - Data, kartor och rapporter - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)

Information om våtmarker från Artdatabanken - [Våtmarker | SLU Artdatabanken](#)

Myrskyddsplanen, rapport med landets mest värdefull våtmarker - [Myrskyddsplan för Sverige \(naturvardsverket.se\)](#)

Öppna data från Naturvårdsverket - [Öppna data från Naturvårdsverket \(naturvardsverket.se\)](#)

Artfakta och rödlistan hos Artdatabanken - <https://artfakta.se/rodlistan>

Om skyddsobjekt [Skyddsobjekt - Försvarsmakten \(forsvarsmakten.se\)](#)

Arrangemang i naturen

Arrangemang i naturen riktar sig till arrangörer, exempelvis ideella organisationer och kommersiella aktörer som organiserar arrangemang i naturen, men även till länsstyrelser och markägare/rättighetsinnehavare. Syftet är dels att förtydliga relationen mellan de olika parterna; länsstyrelsen, markägare/rättighetsinnehavare och arrangören, dels att ge stöd till dialog och samverkansprocesser kopplat till arrangemang och att bidra till miljömässigt hållbara arrangemang.